

କୋଶଳର ଇତିହାସ କଥା

ଶ୍ରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରଥ, ବି.ଏ.. ଡି.ଲିଟ୍, ଏମ.ଆର୍.ଏ.ଏସ୍.

କୋଶଳର ଇତିହାସ କଥା

ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗ
(ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ)

ଲେଖକ

ଶ୍ରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରଥ, ବ.ଏ., ଡି.ଇଡି, ଏମ୍.ଏସ୍.ଏ.ଏସ୍.

ପ୍ରଭାତୀ ପୁସ୍ତକାଳୟ (ପାଟଣା ଟ୍ରେଡ୍)

ପାଟଣା ଟ୍ରେଡ୍ ସ୍କୁଲ ସମ୍ମୁଖର ଲୁଚମୁହଁ ଚତୁର୍ଥ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର

ପ୍ରକାଶକ—

ଶ୍ରୀ ବାସ୍ତବନାଥ ରଥ
ବିଳାସୀର, ପାଟଣା ଟ୍ରେଡ୍

ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ—୧୯୪୭

ମୂଲ୍ୟ—~~୧୦/୦୦~~ ୧୦/୦୦

ସୂଚୀ

ବିଷୟ

ପୃଷ୍ଠା

୧ । ପାଟଣା ରାଜ୍ୟ	୧
୨ । ରମେଇଦେଉଳ ଜନ୍ମ	୨
୩ । ରମେଇଙ୍କ ପିଲାଦିନ	୪
୪ । ରମେଇ କପର ରାଜା ହେଲେ	୫
୫ । ରମେଇଙ୍କ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ	୬
୬ । ବସ୍ତ୍ରର ଯୁଦ୍ଧ	୮
୭ । ପାଟଣା ଗଡ଼	୧୨
୮ । ଯୁଦ୍ଧ ବୈଜଳ ଦେଉଳ	୧୩
୯ । ଚୈତନ୍ୟ ଦାସ	୧୪
୧୦ । ନୃସିଂହନାଥ ଓ ହରିଶଙ୍କର	୧୬
୧୧ । ବଳରାମ ଦେଉଳ	୧୮
୧୨ । ବଳୀୟାର ସିଂହ	୨୦
୧୩ । ଦେଉଳୀନ ଅକ୍ବର ରାଏ	୨୩
୧୪ । ଗଙ୍ଗାଧର ମିଶ୍ର	୨୭
୧୫ । ସୋନପୁର	୨୮
୧୬ । ମଦନ ଗୋପାଳ ଓ ବଂଶୀଗୋପାଳ	୩୧
୧୭ । ରାଣୀ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଦେଉଳ	୩୨
୧୮ । ଭ୍ରମ ଭୋର	୩୪
୧୯ । ବିନିକା	୩୮
୨୦ । ପ୍ରତାପଦେଉଳ	୩୯
୨୧ । ଚମ୍ପା ତଲ୍ଲୀନ	୪୧

୨୨ । ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଞ୍ଜିକ	୪୨
୨୩ । ମହାରାଜା ଦଳଗଞ୍ଜନ ସିଂହଦେଓ	୪୫
୨୪ । ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଦୁବେ	୪୭
୨୫ । ବଲ୍ଲଙ୍ଗିର	୪୯
୨୬ । ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଦେଓ	୫୦
୨୭ । କବି ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର	୫୩
୨୮ । ମହାରାଜା ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହ ଦେଓ	୫୮

କୋଣାର୍କର ଇତିହାସ କଥା

ପାଠଣୀ ରାଜ୍ୟ

ଅଜିତାଳି ପାଠଣୀ ରାଜ୍ୟ ବୋଲି ଆମେ ଯାହାକୁ କହୁଁ, ତାର ଉତ୍ତରରେ ଅଙ୍ଗନଦୀ ଆଉ ଦକ୍ଷିଣରେ ତେଲ ନଦୀ ଅଛି । ଏ ରାଜ୍ୟର ପୂର୍ବରେ ସୋନପୁର ଆଉ ବଉଦ ରାଜ୍ୟ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଖଡ଼ଗଲ ଜମିଦାରୀ ଅଛି ।

କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବେ ଏ ରାଜ୍ୟର ବହୁତ ବଡ଼ ରାଜ୍ୟକୁ ପାଠଣୀ କହୁଥିଲେ । ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲା, ସୋନପୁର ଡେଇଁ, ଖଡ଼ଗଲ ଆଉ ବେନ୍ଦ୍ରା ନୁଆଗଡ଼ ଜମିଦାରୀ ଦିନେ ସେ ପାଠଣୀର ଅଗଲପୁର, ବଙ୍ଗୋ-ମୁଣ୍ଡାପର ଅଂଶ ଥିଲେ ।

ଏହା ବାହାରେ ଓଡ଼ିଶା, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ଛୋଟ ନାଗପୁରର ଅନେକ ରାଜ୍ୟ ଦିନେ ପାଠଣୀର ଅଧୀନ ରାଜ୍ୟ ଥିଲେ । ଆଉ ଏହାର ସାମନ୍ତ ରାଜାମାନେ ସେ ସବୁ ରାଜ୍ୟରେ ରାଜତ୍ବ କରୁଥିଲେ ।

ପ୍ରାୟ ଗୁରୁଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ପାଟଣାର ନରସିଂହ ଦେଓ ବୋଲି ଜଣେ ରାଜା ତାଙ୍କ ଭାଇ ବଳରାମ ଦେଓଙ୍କୁ ସମ୍ବଳପୁର ଅଞ୍ଚଳ ଦେଇଥିଲେ ।

ପ୍ରାୟ ଗୋଟିଏ ଶହେ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୃତ୍ତାସମ୍ବର, ଶତ୍ରୁଆଳ ବେଳା ନୁଆଡେ ଅଦି ଜମିଦାରୀ ଅଞ୍ଚଳ ତରଫାରୁ ଯୋନପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜ୍ୟକୁ ଲୋକେ ପାଟଣା ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ଇଂରେଜମାନେ ଆସିଲାବେଳେ ନୁଆ ଶାସନର ନିୟମ ସବୁ ଠିକ୍ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଏ ସବୁ ଅଂଶ ଭଲ ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲା ।

ରମେଇ ଦେଓଙ୍କ ଜନ୍ମ

ଭାରତର ଶେଷ ହିନ୍ଦୁ ସମ୍ରାଟ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ତିରୋରା ଯୁଦ୍ଧରେ ମହମ୍ମଦ ଘୋରଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପରାସ୍ତ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ପୁଅ ହମୀର ଦେଓ ବଂଶରାଜା ପାଇଁ କୁଟୁମ୍ବ ନେଇ ଦକ୍ଷିଣକୁ ପଳାଇ ଆସିଲେ । ସେ ଗଜପାଢ଼ନ ପଦ୍ମତ ଉପରେ ହମୀର ଡେ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଡେ ଢାଆଁ କରି ତହିଁରେ ନିଜ କୁଟୁମ୍ବ ରଖିଥିଲେ । ତାପରେ ପୁଣି ସୈନ୍ୟସଂଗ୍ରହ କରି ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼କୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଗଲେ ।

ଯୁଦ୍ଧକୁ ଗଲାବେଳେ ସେ କେତେ ପାରା ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଥିଲେ । ରାଣୀମାନଙ୍କୁ କହିଥିଲେ ଯେ ଏ ପାରା ତାଙ୍କ ମନକୁ ଫେରି ଆସିଲେ ଜାଣିବ ଯେ ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧରେ ହାଣି ଖାଇଛି । କେତେ ଦିନ ଗଲାପରେ ଦିନେ ହମୀର ଦେଓ ବିଶ୍ରାମ କରୁଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ଲୋକକୁ ପାରାମାନଙ୍କୁ ଗାଧେଇ ଦେବା ପାଇଁ କହିଲେ । ଗାଧେଇ ଥିଲାବେଳେ ପାରାମାନେ ଶୁଭ୍ର ହୋଇଗଲେ । ସେମାନେ ଉଡ଼ି ଆସି ହମୀର ଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ।

ହମ୍ପୀର ଦେଉଳ ସାତୋଟି ରାଣୀ ଥିଲେ । ରାଣୀମାନେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଅନେକ କାନ୍ଦିଲେ । ଆଉ ସତ୍ତା ମୃତ୍ୟୁ ପାଇଁ ଚିତା ଉଠି କଲେ । ସବା ସାନ ରାଣୀଙ୍କର ନାଁ ଜୟନ୍ତୀ । ସେ ଗର୍ବବତୀ ହୋଇଥିବା କଥା ଜାଣି ଅନ୍ୟ ରାଣୀମାନେ ବଶରସା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ବଞ୍ଚି ରହିବାକୁ କହି ଚିତାରେ ଝାସ ଦେଲେ । ଜୟନ୍ତୀ ରାଣୀ ଶତ୍ରୁ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଯିବ ବୋଲି ଭର ହାତୀ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଦାସୀ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପେଡ଼ି ଧରି ଜଙ୍ଗଲକୁ ପଳେଇ ଗଲେ ।

ଦିନେ ସେ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଖାଇ ବସିଥିଲା ବେଳେ ହାତୀ ବେକର ଦଉଡ଼ି ଛୁଣ୍ଟାଇ କୁଆଡ଼େ ପଳେଇଗଲା । ଦାସୀ ତାକୁ ଟୋକିବାକୁ ଯାଇ ଆଉ ଫେରି ପାରୁ ନାହିଁ । ରାଣୀ ଏକା ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଯାଉଥିଲା ବେଳେ ଡକଲ ବୋଲି ଗାଁ ପାଖରେ ପ୍ରସବ-ପୀଡ଼ା ଅନୁଭବ କଲେ । ସେ ପୀଡ଼ା ଅସହ୍ୟ ହେବାରୁ ସେ ଚିତ୍କାର କଲେ । ଡକଲ ଗାଁର ଝାଙ୍କର ଆଉ ଝାଙ୍କରାଣୀ ସେତେବେଳେ ଝାଡ଼କୁ ଯାଇଥିଲେ । ସେହି ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ସେମାନେ ପାଖକୁ ଗଲେ ।

ଝାଙ୍କରାଣୀ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଲା, ଆଉ ଝାଙ୍କର ଦୋଳା ଡାକିବାକୁ ଗଲା । ଝାଙ୍କର ଫେରି ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ପୁଅଟିଏ ହୋଇଥିବା ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ନେଇ ଗାଁ ପାଖରେ ଥିବା ବନ୍ଧାଳ ଜମିଦାର ଘରେ ଦେଲା ।

ବନ୍ଧାଳ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ରାଣୀ ନିଜେ କ୍ଷତିସ୍ୱ ସ୍ତ୍ରୀ ଥିବାର ପରିଚୟ ଦେଇଥିବାରୁ ସେ ମା ପୁଅଙ୍କୁ ନେଇ ଚକ୍ରଧର ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ଘରେ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ।

ରମେଇଙ୍କ ପିଲାଦିନ

ଚନ୍ଦ୍ରଧର ପାଣିଗ୍ରାହୀ ମା ପୁଅକୁ ନିଜ ଘରର ଲୋକ ପରି ଯତ୍ନରେ ପାଳନ କଲେ । ଦିନୁଦିନ ରମାଇ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷର ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଅନେକ ପିଲା ସାଙ୍ଗ କରି ନାନାଦି ଖେଳ ଖେଳିଲେ । ସେ ଅନେକ ସମୟରେ ଗାଈ-ଚରୁଆ ପିଲାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଜଙ୍ଗଲକୁ ଯାଉଥିଲେ ।

ଦିନେ ସେ ଜଙ୍ଗଲକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଗାଈ-ଚରୁଆ ପିଲାମାନେ ଯେହ୍ନା ଗାଈ ପଛରେ କେତେ ଦୂର ଚାଲିଗଲେ । ଥକା ହୋଇ ରମେଇ ଗୋଟିଏ ଗଛମୂଳରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । କେତେବେଳ ଗଲା ଉତ୍ତରୁ ଖରା ତାଙ୍କ ମୁହଁ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ନାଗ ସାପ କେଉଁଠୁ ଆସି ତାଙ୍କ ମୁହଁ ଉପରେ ଫଣା ଟେକି ଛାଇ କରି ରହିଲା ।

ଗାଈ ଚରୁଆ ପିଲାମାନେ ଫେରି ଏ କାଣ୍ଡ ଦେଖି ଦୌଡ଼ ଦୌଡ଼ ଆସି ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ଏ ଖବର ଦେଲେ । ପାଣିଗ୍ରାହୀ ବୁଢ଼ା ସେ ସାପକୁ ଦେଖି ସାପ ରମେଇଙ୍କୁ ମାରି ଦେଲାଣି ବୋଲି ବଡ଼ ପାଟି କଲେ । ସାପ ବୁଢ଼ାକୁ ଦେଖି ଧୀରେ ପଳାଇଲେ । ବୁଢ଼ା ଯାଇ ଦେଖିଲେ ରମେଇ ଘୋର ନିଦରେ ଶୋଇଛି । ତାଙ୍କୁ ଭରତର ହୋଇ ଉଠାଇ ବୁଢ଼ା ଅନନ୍ଦରେ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇଲେ ।

ସେଦିନ ତାରୁ ରମେଇ ନିଶ୍ଚୟ ଜଣେ ମହାପୁରୁଷ ବୋଲି ଜାଣି ବୁଢ଼ା ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ ଯତ୍ନରେ ପାଠଶାଳା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । କିନ୍ତୁ ରମେଇଙ୍କ ପାଠପଢ଼ାରେ ସେତେ ମନ ନ ଥାଏ । ସେ ସବୁବେଳେ କୁଣ୍ଡି ବସରୁ ଫଣା ଓ ଖଣ୍ଡା ଖେଳରେ ମାତ ଥାଆନ୍ତି ।

ରମେଇ ଦିନେ ସାଙ୍ଗପିଲାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଲେ ଯେ ଦମେଇ ଖଣ୍ଡ ବୋଲି ଜଣେ ବଡ଼ ଯୋଦ୍ଧା ଅଛି । ସେ ଯେଉଁ ଖଣ୍ଡା ଧରି ଯୁଦ୍ଧ କରେ ସେ ଖଣ୍ଡା ହାତରେ ଥିଲେ ଆଉ କେହି ତାକୁ ଲଢ଼େଇରେ ପାରିନ୍ତି ନାହିଁ । ରମେଇ ଏହା ଶୁଣି ଦମେଇକୁ ଯାଇ ଭେଟିଲେ । ଦମେଇକୁ ରମେଇ ମାଲ ଯୁଦ୍ଧରେ ହରାଇ ଦେଲେ ଆଉ ତାଠୁ ଖଣ୍ଡାଟି ଛଡ଼ାଇ ଆଣିଲେ । ଦମାଇର ପୁଅମାନେ ରମେଇଙ୍କଠାରେ ଶରଣ ପଶିବାରୁ ରମେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଦଳରେ ମିଶାଇ ନେଲେ ।

ରମେଇ କିପରି ରାଜା ହେଲେ

ସେ ସମୟରେ ପାଟଣା ରାଜ୍ୟର ଲୋକମାନେ ମିଳି ସିଂହାସନ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ସୁନାର ଲେଖୁ ରଖିଦେଇ ଥାଆନ୍ତି, ଆଉ ତାଙ୍କ ଭିତରୁ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ଆଉ ବଡ଼ ଯୋଦ୍ଧା ଅଠକଣକୁ ବାଛି ମଞ୍ଜିକ କରି ଥାଆନ୍ତି । ମଞ୍ଜିକମାନେ ଯେଉଁଦିନ ଯାହାର ପାଲ ସେଦିନ ସୁନାଲେଖୁ ଧରି ରାଜପଣ କରୁଥାଆନ୍ତି । ଲେଖୁ ଯେଉଁଦିନ ଯାହା ହାତରେ ଥାଏ ତାକୁ ସମସ୍ତେ ସେଦିନ ରଜା ବୋଲି ମାନୁ ଥାଆନ୍ତି ।

ଥରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଧଳା ବାଘ କେଉଁଠୁ ଆସି ରାଜ୍ୟରେ ବଡ଼ ଉପଦ୍ରବ କଲା । କେହି ତାକୁ ମାରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦିନୁଦିନ ବାଘର ସାହସ ବଢ଼ିଗଲା । ତାର ଉପଦ୍ରବରେ କେହି ବାଟରେ ଚାଲି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଲୋକେ ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ ଏ ବାଘକୁ ମାରିଦେବ ତାକୁ ସମସ୍ତେ ରଜା ବୋଲି ମାନିବେ । ରମେଇ ଦମେଇ ଖଣ୍ଡା ଧରି କୌଶଳରେ ବାଘକୁ ମାରିଦେଲେ । ଲୋକଙ୍କର ଆନନ୍ଦ କହିଲେ ନ ସରେ ।

ରମେଇ ଯେଉଁ ପାଣିଗ୍ରାସ୍ତ୍ରୀ ଘରେ ଥାଆନ୍ତି ସେ ମଞ୍ଜିକଙ୍କ ଭିତରେ ପ୍ରଧାନ ମଞ୍ଜିକ ଥିବାରୁ ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ମୁଣ୍ଡୋମଞ୍ଜିକ ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ । ପାଣିଗ୍ରାସ୍ତ୍ରୀ ବୁଢ଼ା ଏ କାଉଁ ଦେଖି ରମେଇଙ୍କୁ ଅନନ୍ଦରେ କୁଣ୍ଢାଇ ପକାଇଲେ ।

ଲୋକେ ତ ଅନନ୍ଦରେ ରମେଇଙ୍କ ଗୁଣ ଗାଉଥିଲେ ଆଉ ତାଙ୍କୁ ରଜା କରିବାକୁ ସବୁ ଯୋଗାଡ଼ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଦିନେ ପାଣିଗ୍ରାସ୍ତ୍ରୀ ବୁଢ଼ାର ମଞ୍ଜିକ ପାଲି ଥାଏ । ଦୈବ ଯୋଗକୁ ବୁଢ଼ାର ସେଦିନ ଭାରି ବେମାର । ସେ ଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ରମେଇ ହାତରେ କହି ପଠାଇଲେ । ଲୋକେ ସେଦିନ ଜମା ହୋଇ ରମେଇଙ୍କୁ ରାଜା କରିବେ ବୋଲି ଜାଣି ରହି ଥାଆନ୍ତି । ରମେଇ ସଭାରେ ପହଞ୍ଚିଲାକ୍ଷଣି ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ନେଇ ସିଂହାସନରେ ବସାଇ ଦେଲେ ।

ଏବେ ସାତ ଜଣ ଯାକ ମଞ୍ଜିକ ନିଜ ନିଜର ରାଜୁତି ସରି-ଯାଉଥିବା ଦେଖି ଈର୍ଷାରେ ବିଦ୍ରୋହ କରିବାର ଯତ୍ନ କଲେ । ରମେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ହରେଇ ଲୋକଙ୍କୁ ଡରାଇବା ପାଇଁ ମୁଣ୍ଡକାଟି ଫୁକୁମ ଦେଲେ । ତାଙ୍କ ପୁଅମାନେ ଶରଣି ପଶିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟରେ ସେନାପତି ଆଦି ବଡ଼ ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଦେଲେ ।

ପରେ ପାଣିଗ୍ରାସ୍ତ୍ରୀ ବୁଢ଼ାଙ୍କୁ ଡକାଇ ତାଙ୍କୁ ପାଟମନ୍ଦୀ ଶାଢ଼ୀ ଦେଲେ ।

ରମେଇଙ୍କ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ

ରମେଇ ଦେଉଁ ରାଜା ହୋଇ ସମସ୍ତ ~~ଜଗନ୍ନାଥ~~ ~~ରମେଇ~~ ଅଭି ସମସ୍ତ ରାଜାକୁ ଡକାଇଲେ । କେତେ ସାମନ୍ତ ନାନାଦି ଭୟହୀନ ଧରି ଆସିଲେ । କେତେ ନ ଆସିବାରୁ ସେ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ତା ପରେ ସେ ବୌଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ବୌଦ୍ଧ ରାଜା ଯୁଦ୍ଧରେ ହାରିଯାଇ ତାଙ୍କ ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ତା ପରେ ସେ ବଡ଼ାମ୍ବା, ବାମଣ୍ଡା, ନରସିଂହପୁର, ଆଦି ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରି ଡେଙ୍କାନାଳ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଡେଙ୍କାନାଳ ଜୟ କରି ସାରିବା ପରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ଗଜପତି ରାଜା ରାଜରାଜେଶ୍ୱର ଦେବ ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ ସମ୍ମାନରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ଦିନେ ରମେଇ ଦେଉଁ ମୁକ୍ତମଣ୍ଡପରେ ଶୋଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ରାତି ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଗଜପତିଙ୍କ ମା ଦର୍ଶନରୁ ଫେରିଲା ବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଚଢ଼ୁଆଁଜି ମୁର୍ଖି ହୋଇ ବାସ୍ତୁଙ୍କ ଗୁରୁ ହାତରେ ଥିବା ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା ଓ ପଦ୍ମ ଧରିଥିବା ଦେଖିଲେ । ସେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଏ କଥା ଯାଇ ନିଜ ପୁଅକୁ କହିଲେ । ଗଜପତି ରାଜା କହିଲେ ଆରଦିନ ସେ ନିଜେ ମୁକ୍ତମଣ୍ଡପରେ ଶୋଇବେ ଓ ମା ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଯିବେ ।

ମା ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କ ପୁଅ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ଶୋଇଥିବାବେଳେ ସେହିପରି ଚଢ଼ୁଆଁଜି ହୋଇ ବାସ୍ତୁଙ୍କ ଆୟୁଧମାନ ଧରି ଅଛନ୍ତି ।

ତହୁଁ ମା କହିଲେ ଉଭୟେ ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶୀ ଅଜ ଦୁହିଁଙ୍କଠାରେ
ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ କଳା ଅଛି ।

ଦିନେ ଗଜପତି ରାଜା ରମେଶଙ୍କ ମନ ବିଡ଼ିବା ପାଇଁ ଏକାକୀ
ନିରସ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ଆପଣାର ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିନେଲେ ।
ସେଠାରେ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଖୁସିଗପ ହେଲା । ହଠାତ୍
ଗଜପତି କହିଲେ “ତୁମେ ଯଦିୟୁ ହୋଇ ନିରସ୍ତ ହୋଇ ରହିଅଛ ।
ଏକ୍ଷଣି କେହି ତୁମର ପ୍ରାଣ ନାଶକଲେ ତୁମେ କ’ଣ କରିବ ?”
ରମେଶ ନିଜ ଦେହରେ ଅର୍ଥାତ୍ ପୋଷାକ ଭିତରେ ଲୁଚାଇ
ରଖିଥିବା ଖଣ୍ଡା ବାହାର କରି ସେହିକ୍ଷଣି ଉତ୍ତର ଦେଲେ “ମୁଁ
ରକ୍ତା କଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣଙ୍କୁ ମାରି ଓଡ଼ିଶାର ସିଂହାସନ ଅଧି-
କାର କରିପାରେ ।” ଏହା ଶୁଣି ଗଜପତି ଲଜ୍ଜିତ ହେଲେ । ଆଉ
ନିଜର ହିଅ ନ ଥିବାରୁ ଭାବର ହିଅକୁ ତାକୁ ବିବାହ ଦେବାର
ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ । ପାଟଣୀ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା ଦଶପଥା ରାଜ୍ୟରେ
ଏହି ବିବାହ ଉତ୍ସବ ପାଳିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଯେଉଁଠାରେ ଏ ଉତ୍ସବ ପାଇଁ ଛମୁଣ୍ଡିଆ ମରା ହୋଇଥିଲା,
ସେଠାରେ ଛମୁଣ୍ଡିଆ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଗାଁ ମଧ୍ୟ ବସା ଯାଇଥିଲା ।
ସେ ଗାଁ ଆଜି କାଲି ମଧ୍ୟ ସେହି ନାମରେ ସେହିଠାରେ ରହିଅଛି ।

ବସ୍ତ୍ରର ଯୁଦ୍ଧ

ପାଟଣୀ ମହାରାଜା ବସୁରାଜ ଦେଓଙ୍କ ଜେମା ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର
ଥିଲେ । ସେ ବସ୍ତ୍ରର ଯୁବରାଜଙ୍କ ଗୁଣ ଶୁଣି ତାକୁ ବିବାହ ହେବା
ପାଇଁ ମନେ ମନେ ସ୍ଥିର କଲେ । ବସୁରାଜ ଦେଓ ପୁରୋହିତଙ୍କ
ହାତରେ ଏ କଥା ବସ୍ତ୍ରର ରାଜାକୁ କହି ପଠାଇଲେ ।

ବସ୍ତ୍ରର ମହାରାଜା ପାଟଣାର ପ୍ରତାପ ବିଷୟ ଜାଣି ଥାଆନ୍ତି । ସେ ମନେକଲେ ରମେଇ ଖଣ୍ଡା ପାଟଣାରେ ଥିବାରୁ ପାଟଣା ଏଡ଼େ ବଳବାନ୍ । ଏ ଭାବନା ମନରେ ରଖି ସେ କହି ପଠାଇଲେ ଯେ, “ଯଦି ତାଙ୍କୁ ରମେଇଖଣ୍ଡା ପାଟଣା ମହାରାଜା ଦେବେ ତେବେ ତାଙ୍କ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସେ ସମ୍ମତ ଦେବେ ।”

ବସ୍ତ୍ରରାଜା ଦେଉଁ ଏହା ଶୁଣି ବଡ଼ ରାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଜେମା ଏକା ଜିଦ୍ ଧରି ବସିଲେ ଯେ ସେ ମନେ ମନେ ବସ୍ତ୍ରର ଯୁବରାଜକୁ ପତି ପଦରେ ବରଣ କରି ସାରିଥିବାରୁ ଡାଉ କାହାକୁ ବିଭ୍ରା ହେବେ ନାହିଁ । ବସ୍ତ୍ରରାଜା ଦେଉଁ ଏବେ ମହା ବିଷମ ସମସ୍ୟାରେ ପଡ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ରାଣୀଙ୍କ କାନ୍ଦ ଅଭି ଜେମାଙ୍କ ପରି ତାଙ୍କୁ “ରମେଇଖଣ୍ଡା” ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ କଲା ।

ପାଟଣା ମହାରାଜା ରମେଇଖଣ୍ଡା ଦେବାକୁ ରାଜି ହେବାରୁ ବସ୍ତ୍ରର ଯୁବରାଜ ଅନେକ ଉତ୍ସବ କରି ବିବାହ ହେବାକୁ ଆସିଲେ । ବିବାହ ମହାସମାରୋହରେ ବଢ଼ିଗଲା ।

ପାଟଣାରୁ ଫେରିଲାବେଳେ ରମେଇଖଣ୍ଡାକୁ ଗୋଟିଏ ଦୋଳାରେ ଦେଇ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଦୋଳାରେ ଜେମା ବସ୍ତ୍ରର ଗଲେ ।

ବସ୍ତ୍ରରରେ ପହଞ୍ଚିଲା କ୍ଷଣି ବସ୍ତ୍ରର ରାଜା ଦୋଳା ଖୋଲି ରମେଇ ଖଣ୍ଡା ଧରିବାକୁ ଆଗ୍ରହରେ ହାତ ବଢ଼େଇଲାବେଳକୁ ଖଣ୍ଡା ତଡ଼ି ଗୋଟିଏ ନାଗସାପ ବାହାରି ଫେଣା ତୋଳି ଦଂଶିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲା । ରାଜା ଭୟରେ ପଛକୁ ଦୂଞ୍ଚିଗଲେ । ବସ୍ତ୍ରର ରାଜା ମନେ-ମନେ ଭାବିଲେ ପାଟଣା ମହାରାଜା ତାଙ୍କୁ ମାରିବାକୁ ଏ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର

କରିଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ଜେମାକୁ ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ଅପମାନ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

କେତେଦିନ ଲାଗିପରେ ଜେମାଙ୍କ ପାଇଁ ଭାରନେଇ ପାଟଣା ଲୋକେ ବସ୍ତ୍ରର ଗଲେ । ବସ୍ତ୍ରର ରାଜା ଦୃଢ଼ଟି କୁକୁର ପୋଷି ଗୋଟିକର ନାଁ ବସ୍ତ୍ରରାଜ, ଆଉ ଗୋଟିକର ନାଁ ବଳରାମ ଦେଇ-ଥାଆନ୍ତି । ପାଟଣାର ଲୋକେ ପାଟଣାକୁ ଫେରି ଏକଥା କହିବାରୁ ପାଟଣା ମହାରାଜା ଆଉ ତାଙ୍କ ଭାଇ ବଳରାମ ମନରେ ବଡ଼ ରାଗ କଲେ । ସେମାନେ ଏ ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ ଅନେକ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କଲେ ।

ବସ୍ତ୍ରର ସୈନ୍ୟମାନେ ଆସି ରାଜ୍ୟ ସୀମାରେ ଯୁଦ୍ଧକଲେ ଓ ହାରିଗଲେ । ପୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରକୋଟ ନାମକ ବସ୍ତ୍ରର ରାଜଧାନୀ ନିକଟରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ 'ବସ୍ତ୍ରର ସୈନ୍ୟ ହାରିଗଲେ । ତା ପରେ ସେମାନେ ଯୁଦ୍ଧ ନକରି ଗଡ଼ଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ କରି ରହିଲେ । ଏପରି ବର୍ଷେ କାଳ ବଢ଼ିଗଲା । ପାଟଣା ସୈନ୍ୟ ଗଡ଼ ପାଟେରା ଭାଙ୍ଗି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଗଡ଼ ଭିତରୁ ଜଣେ ଗଡ଼ଜୁଣୀ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଫଳମୂଳ ଆଉ ଖାଇବା ଦ୍ରବ୍ୟ ଘେନି ପାଟଣା ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ବିକ୍ରୟକରିବା ପାଇଁ ଆଣୁଥାଏ । ସେସବୁ ଜିନିଷ ଯେ ଖାଉଥାଏ ସେ ମରି ଯାଉଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଗଡ଼ଜୁଣୀ ଦିନକୁ ଦିନ ବେଶ ବଦଳାଇ ଆସୁଥିବାରୁ ପାଟଣା ସୈନ୍ୟମାନେ ତାକୁ ଚିହ୍ନିପାରୁ ନ ଥିଲେ ।

କେତେଦିନ ଲାଗିପରେ ଘାସ ଓ ମଦନ ବୋଲି ଦୁଇଭାଇ ସେନାପତି ହେଲେ । ସେମାନେ ଅନୁମାନ କରି ଦେଖି ସେ ଗଡ଼ଜୁଣୀଙ୍କ ଚିହ୍ନିଲେ । ଆଉ ତାକୁ ବସ୍ତ୍ରରର ଇନ୍ଦ୍ରଦେବୀ ଦନ୍ତେଶ୍ୱରୀ ବୋଲି ଜାଣି ନାନାଦି ପୂଜାକଲେ । ଦେବୀ ପୂଜାରେ

ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ କହିଲେ “ବସନ୍ତର ହାତୀଗଲେ ମୋର ପୁଅକୁ କିଏ କରିବ ?” ସେନାପତି ଦୁଇ ଭାଇ ଏ ବିଷୟ ଯାଇ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖି ଦେଖି କହିଲେ । ମହାରାଜା ବସନ୍ତର ଦେଖି ସେହିଭାଷା ଯାଇ ଦେବା ପାଟଣା ଗଡ଼ ଛାଡ଼ି ରାଜ୍ୟର ଆଉ ସବୁଆଡ଼େ ଦେବା-ବସନ୍ତରେ ନାମରେ ପୂଜା ପାଇବେ ବୋଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ । ଏହା ଶୁଣି ଦେବା କହିଲେ “ଆରଦନ ସକାଳେ ଜଣେ ଗର୍ଭିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଡେଇଁ ଗୋଟିଏ ବାଟରେ ବାହାରିବ । ସେ ବାଟରେ ପାଟଣା ସୈନ୍ୟମାନେ ଗଡ଼ ଭିତରକୁ ଧସାଇ ପଶିବେ ।”

ସେନାପତିମାନେ ସୈନ୍ୟ ଧରି ସାବଧାନ ହୋଇ ଜଗି ରହିଲେ । ଆରଦନ ସକାଳେ ଠିକ୍ ଗର୍ଭିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀଟିଏ ଡେଇଁ ଭିତରୁ ବାହାରିବା ଦେଖି ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ସେ ବାଟରେ ଭିତରକୁ ଧସାଇ ପଶିଲେ, ଆଉ ଗଡ଼ ଅଧିକାର କଲେ । ଯୁଦ୍ଧରେ ବସନ୍ତ ରାଜା ହାଣି ଖାଇବାରୁ ବସନ୍ତର ଦେଖି ଯୁବରାଜକୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇଲେ ।

ଏବେ ବସନ୍ତର ରାଜା ପାଟଣା ମହାରାଜାଙ୍କୁ ବାର୍ଷିକ ଟଙ୍କାକର ଦେବା ସ୍ଥିରହେଲା । ଭଗବାନ ଦେଖିଲେ ତହିଁର ଜାମିନ୍ ହୋଇ ପାଟଣାକୁ ଆସିଲେ ।

ଦନ୍ତେଶ୍ୱରୀ ଦେବା ସେହି ଦିନଠାରୁ ପାଟଣାର ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବସନ୍ତରେ ବୋଲି ପୂଜିତ ହେଲେ । ରମେଇଶ୍ୱରୀକୁ ପୁଣି ମହା ସମାରୋହରେ ଅଣାଯାଇ ପାଟଣାରେ ସ୍ଥାପନ କରାଗଲା ।

ଏ ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ପାଟଣା ମହାରାଜାମାନେ ମହାରାଜାଧିରାଜ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେ ଭାବେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟବହାର ହେଉଅଛି ।

ପାଟଣା ଗଡ଼

ପାଟଣାଗଡ଼ ପାଟଣା ରାଜ୍ୟ ହେଲା ଦିନଠାରୁ ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଏ ରାଜ୍ୟ କୋଶଳ ନାମରେ ପରିଚିତ ଥିଲା, ତେତେବେଳେ କଅଁଶିଲ, ତୋଷଳ ବା ତୋଷରା ବା ଟିଟିଲଗଡ଼ ଏହାର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ପାଟଣାଗଡ଼ ବିଜୟଗଡ଼ ବା କମଳାପୁର ନାମରେ ପରିଚିତ ହୋଇ ସମୟ ସମୟରେ କୋଶଳର ରାଜଧାନୀ ହେଉଥିଲା ।

ଆଗ ପାଟଣାଗଡ଼ ପ୍ରକୃତରେ ଗୋଟିଏ ସୁଦୃଢ଼ ଦୁର୍ଗ ଥିଲା । ଏହାର ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ପ୍ରଥମରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଉଷ୍ଣ ଜାଗା ଥିଲା । ସେ ଜାଗାଟି ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଛି । ତାହା ଉପରେ ଠିଆ ହେଲେ ସହଜରେ ଦୂରରେ ଥିବା ଶତ୍ରୁକୁ ଦେଖି ହେଉଥିଲା । ତା ପରେ ସୁରକ୍ଷାରେଖା ନଦୀ । ତହିଁରୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ବନ୍ଧର ପୂର୍ବପଟ ଆଡ଼ ଆଉ ତା ଉପରେ କଟଙ୍ଗ ବାଉଁଶର ଜଙ୍ଗଲ । ତା ଉତ୍ତରେ ବନ୍ଧ ସବୁର ଗଭୀର ପାଣି । ତହିଁରୁ ସେ ବନ୍ଧର ପଶ୍ଚିମପଟ ଆଡ଼ ଆଉ ତା ଉପରେ ଥିବା କଟଙ୍ଗ ଝାଡ଼ । ଠିକ୍ ତାକୁ ଲାଗି ଗଡ଼-ଖାଇ । ଗଡ଼-ଖାଇ ଉତ୍ତରେ ଗଡ଼ର ଉଚ୍ଚ କାନ୍ଥ । ସେ କାନ୍ଥ ଉପରେ କଟଙ୍ଗ ବାଉଁଶ ଏତେ ଘଷି ଭାବରେ ଲାଗିଥାଏ ଯେ ଲୋକ ତ ଲୋକ ଜୀବଜନ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ସହଜରେ ତାହା ଭେଦ କରି ଯାଇ ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଏ କାନ୍ଥକୁ ଲାଗି ପୁଣି ବନ୍ଧ ଆଉ ତା ଦୁଇ ଆଡ଼ରେ କଟଙ୍ଗ ବାଉଁଶ । ଆଉ ସେ କାନ୍ଥରେ ଦୁର୍ଗ ଦ୍ଵାରରେ ଉଷ୍ଣ ଶକ୍ତ କବାଟ । ତେଣୁ ଶତ୍ରୁ ସେ ଦିଗରୁ ଗଡ଼କୁ ପଶିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ତାକୁ ଗୁରୁ ଜାଗାରେ ପାଣି ଆଉ ପାଞ୍ଚ ଜାଗାରେ କଟଙ୍ଗ ବାଉଁଶର ଝାଡ଼କୁ ପାରି ହେବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଦୁର୍ଗର ଆଉ ତିନିଆଡ଼ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସୁରକ୍ଷିତ ଥିଲା ।

ସେ ଦୁର୍ଗର ଗୁରୁଟି ଦ୍ଵାର ଥିଲା । ପୁର ଦଗର ଦ୍ଵାରକୁ ସୋନ-ପୁର ଦ୍ଵାର କହୁଥିଲେ, ଆଉ ଉତ୍ତର ଦଗର ଦ୍ଵାରକୁ ଘସିଏନ ଦ୍ଵାର କହୁଥିଲେ । ଆଉ ବାକୀ ଦୁଇ ଦ୍ଵାର ସିଂହଦ୍ଵାର ଓ ରୁଣ୍ଡିଦ୍ଵାର ।

ଏ ସହର ମାୟାବତୀ, ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ଏହି ଦୁଇ ନଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଥିବାରୁ ସହରରେ ଶହୁ ଏହା ନେଇ ପାରୁ ନ ଥିଲେ ।

ପୁର ଦଗର ମାସରେ ପାଟଣେଶ୍ଵରଙ୍କ ପୂଜାହେଲ ସମୟରେ ପାଟଣୀଗଡ଼ରେ ଭାଗୁ ଉତ୍ସବ ହେଉଥିଲା । ସେଠାରେ ଛତଣ ହଜାର ପାଇକ ନିଜ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଧରି ଜମା ହେଉଥିଲେ । ପାଇକମାନଙ୍କ ସେନାପତିଙ୍କୁ ବୁଡ଼େକ କୁହା ଯାଉଥିଲା । ବୁଡ଼େକ ଆଟରାଜା ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଉଥିଲେ । ବୁଡ଼େକ ଛତଣ ହଜାର ପାଇକଙ୍କୁ ନେଇ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଡାକି ଯାଉଥିଲେ । ପାଟଣୀ ମହାରାଜା ଛତଣ ହଜାର ଶତ୍ରୁର ଛାଇରେ ଯାଇ ପାଟଣେଶ୍ଵରଙ୍କୁ ପୂଜା କରୁଥିଲେ ।

ପାଟଣୀ ଡ଼େରେ ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ ବନ୍ଧ, ଦେଉଳ, ଆଉ ଅମୃତୋଷା ଅଛି ।

ଦେଉଳ ମଧ୍ୟରେ କୋଣଲେଶ୍ଵର ମହାଦେବ ମନ୍ଦିରରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର କମ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା ସବୁଠାରୁ ସୁନ୍ଦର ।

୨ୟ ବୈଜଳ ଦେଓ

ଆଜିକାଲି ବୈଜଳ-କାରକା ବୋଲି ଗୋଟିଏ ସ୍ଫୁଟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଶା, ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶ ଓ ମଧ୍ୟଭାରତର ଟୋଲମାନଙ୍କରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଟଣୀ ମହାରାଜା ବିହମାଦିତ୍ୟ ଦେଓଙ୍କ ପୁଅ ବୈଜଳ ଦେଓ ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ବୈଜଳ ଦେଓ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ଓ ଧାର୍ମିକ ଥିଲେ । ସେ ପୁଅ ବଳୁ ଘାଗଧର ଦେଓଙ୍କୁ ଧର୍ମ ବିଷୟ ସହଜ ଭାବରେ ବୁଝାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟାକରଣ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ପୁସ୍ତକର ରଚନାରୁପ କାର୍ତ୍ତିରୁ ଅନ୍ୟ କାର୍ତ୍ତି ବଡ଼ ନୁହେଁ ।

ସେ ରାଜ୍ୟରେ ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଫସ୍ତୁତ ଟୋଲ ବସାଇ ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରସାର କରିଥିଲେ । ଅନେକ ଆଶ୍ରା ବସାଇ ଯୁବବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । କୃଷି ଆଉ ବାଣିଜ୍ୟର ଉତ୍ତର ଲାଗି ସେ ଅନେକ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରିଥିଲେ ।

ତାଙ୍କ ପୁଅ ବାପାଙ୍କ ସଦୃଶଦେଶ ହେତୁ ଦିନେ ବଡ଼ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ । ଏପରି କି ସେ ବଙ୍ଗର ଦୁସେନ୍ ସାକୁ ମଧ୍ୟ ପରାସ୍ତ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । ଆଉ ରାଜ୍ୟର ଗୁରୁଆଡ଼େ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବସାଇଥିଲେ । ଚିକିତ୍ସା ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ବୈଦ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଖୋଲିଥିଲେ ।

ଚୈତନ୍ୟ ଦାସ

ପାଟଣା ମହାରାଜା ବାରମାଲ ଦେଓଙ୍କ ପୁଅ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କ ସମୟରେ ବୁଦ୍ଧେଶ୍ବର ବୋଲି ଜଣେ ମାଲି ଜାତିର ଲୋକ ଥିଲେ । ସେ ଆଉ ତାଙ୍କ ଭାଇ ଧର୍ମେଶ୍ବର ପାଟଣା ରାଜ୍ୟର ଖଡ଼ିଆଳ ସହରରେ ନିଜ ବ୍ୟବସାୟ କରି ବଡ଼ ସୁଖରେ ଚଳି ଯାଉଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ପାଟଣା ରାଜ୍ୟକୁ କାର୍ତ୍ତିରା ପାଟଣା ବୋଲି କହୁଥିଲେ ।

ବୁଦ୍ଧେଶ୍ବରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ମେଘାବତୀଙ୍କ ଘେରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ସୁଲକ୍ଷଣ ବାଳକ ଜାତ ହେଲା । ମା ବାପ ବଡ଼ ଅନନ୍ଦରେ ତା ନାଁ ଦେଲେ ଦେବଦତ୍ତ ।

ଦେବଦତ୍ତ ଦିନୁ ଦିନୁ ବଡ଼ ହୋଇ ପାଠପଢ଼ାରେ ମନ ଦେଲେ । କେତେ ଦିନ ଲୋ ପରେ ବୁଦ୍ଧେଶ୍ବର ମରିଗଲେ । ସେ ସମୟକୁ ଦେବଦତ୍ତ ଯୁବକ । କେତେଦିନ ଲୋପନେ ଧ୍ୟାନଦାସ ନାମକ ଜଣେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଶତ୍ରୁଆଳ ଅସିଲେ । ଧ୍ୟାନଦାସ ବାଲ୍ୟ କାଳରୁ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଦେବଦତ୍ତ ବଡ଼ ଭକ୍ତିରେ ନିଜ ଘରକୁ ଡାକି ଆଣିଲେ । ଆଉ ଘରେ ରହିବା ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ଦେଲେ । ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଦେବଦତ୍ତଙ୍କ ସେବାରେ ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଘରେ ପ୍ରାୟ ୭ମାସ କାଳ ରହିଗଲେ । ଦେବଦତ୍ତ ବହୁତ ଆଗ୍ରହ କରିବାରୁ ଧ୍ୟାନଦାସ ତାଙ୍କୁ କର୍ଣ୍ଣ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ଦେବଦତ୍ତ ଗୁରୁ-ଉପଦେଶ ପାଇ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହେଲେ ଆଉ ଚୈତନ୍ୟ ଦାସ ନାମ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

କେତେଦିନ ପରେ ଚୈତନ୍ୟ ଦାସ ଗୃହ ତ୍ୟାଗ କରି ନାନାଦି ଉର୍ଥ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କଲେ । ଉର୍ଥରୁ ଫେରିବା ପରେ ଶତ୍ରୁଆଳ ଗଡ଼ର ଗଡ଼ତଥା ଭାଗିରଥୀ ବାରୁ ଆଉ ଅନ୍ୟ ଯାଗାକୁ ନ ଯିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ସେ ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ମୂଳ ବୋଲି ଗାଁରେ ମଠ କରିବାକୁ କେତେ ଭୁମି ଦେଲେ । ସେଠାରେ ଚୈତନ୍ୟ ଦାସ ରହି ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିଲେ ।

ତାଙ୍କର ଆଉ ଗ୍ରନ୍ଥ ସବୁ ଏବେ ଲୋପ ହୋଇଗଲାଣି । କେବଳ ନିର୍ଗୁଣ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଓ ବିଷ୍ଣୁର୍ବ ପୁରାଣ ବୋଲି ଦିଓଟି ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଜ୍ଞ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଛି । ପ୍ରଥମ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସେ ଭଗବାନଙ୍କ ବୌଦ୍ଧ

ଅବତାରକୁ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଅବତାର ବୋଲି ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଅଉ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ମହେଶ୍ୱର ଓ ଇନ୍ଦ୍ର ଆଦି ଦେବତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ନିରାକାର ସ୍ୱାମୀ ବଡ଼ ବୋଲି ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ କେବଳ ନିରାକାର ଭଜନରେ ମୁକ୍ତି ମିଳିପାରେ ।

ସେ ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ବଡ଼ ସରଳ । ତହିଁରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଆଉ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଅନେକ ତଥ୍ୟ ବଡ଼ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ବୁଝାଯାଇ ଅଛି । ତୈତନ୍ୟ ଦାସ ନଦିୟାର ତୈତନ୍ୟଙ୍କ ବୈଶ୍ଣବଧର୍ମ ପ୍ରସାରରେ ଆରେ ନିଜ ଧର୍ମମତ ପ୍ରସାର କରିଥିଲେ ।

ନୃସିଂହନାଥ ଓ ହରିଶଙ୍କର

ପାଟଣା ଷ୍ଟେଟର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣକୁ ବୁଢ଼ାସମ୍ବର ସୀମାରେ ଗନ୍ଧମାଦନ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ପବ୍ତ ଅଛି । ସେ ପବ୍ତରୁ ବଢ଼ି ଗୋଟି ଝରଣା ବାହାରୁଅଛି । ଆଗେ ନାଗାକୁନ ବୋଲି ଜଣେ ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସେ ପବ୍ତ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମଠ କରିଥିଲେ । କାଳକ୍ରମେ ମଠ ଲୋପ ହୋଇଗଲା ଆଉ ଗୁରୁଆଡ଼େ ଜଙ୍ଗଲ ହୋଇଗଲା ।

ସେ ପବ୍ତମାଳା ନିକଟରେ କଳ ଆଦି ଅନେକ ବଣୁଆଜାତି ବାସ କରୁଥିଲେ । ଝରଣାମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପିଠାକନ୍ଦା ବୋଲି ଏକ ପ୍ରକାର କନ୍ଦା ଜାତି ଫୁଏ । ଗୋଟିଏ ଝରଣା ପାଖରେ ଏ କନ୍ଦା ବହୁତ ପରିମାଣରେ ଜାତ ହେଉଥିବାରୁ ସେ ଝରଣାକୁ କନ୍ଦା-ଗାଡ଼ ଝରଣା କହୁଥିଲେ । ଦିନେ ସମୁଦା ନାମକ କରୁଣୀ ଗାଈ

ଖୋଡ଼ ଖୋଡ଼ ମାଟି ଭିତରୁ ଗୋରମରୁ ଧାର ହୋଇଲା । କନ୍ଧାଣୀ
ତରଫାର କନ୍ଧକୁ ଏ କଥା କହିଲା, କନ୍ଧ ଅସି-ଶଶତରେ ସେ କନ୍ଧାଣୀ
ଭଲ ଭାବରେ ଖୋଲିଲା । କନ୍ଧ କନ୍ଧାଣୀ ଦେଖିଲେ ସେ ଭିତରେ
ଗୋଟିଏ ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛି, ଆଉ ମୂର୍ତ୍ତିର ମୁଣ୍ଡରୁ ଗୋରମ ବାହାରୁ ଅଛି ।
ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଧରି କନ୍ଧ କନ୍ଧାଣୀ ଘରକୁ ଫେରିଲେ ।

ରାତିରେ ଦୁହାଁଙ୍କ ସପନ ହେଲା, ‘ଆମ୍ଭେ ନରସିଂହ ନାଥ ଅଛୁ
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ପୂଜାକର । ତୁମ୍ଭର ଆଉ କୌଣସି ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ରହିବ ନାହିଁ ।’
ଦିନେ ରାତିରେ ମହାରାଜା ବୈଜଳ ଦେଖିଲେ ଏ ବସୟ ସ୍ବପ୍ନ ହେଲା ।

ମହାରାଜା କନ୍ଧ କନ୍ଧାଣୀଙ୍କ ପକ୍ଷର ସବୁ ବସୟ ଜାଣିଲେ ।
ସେ ଆଗ୍ରହରେ ଦେଉଳ ତୋଳାଇଲେ, ଆଉ ତହିଁରେ ନେଇ
ନରସିଂହ ନାଥଙ୍କୁ ଥାପନା କଲେ । ସେ ଦେବତାଙ୍କ ସେବାପୂଜା
ନିୟମିତ ଚଳିବ ବୋଲି ଲହାସିଂହା ଗାଁ ମାଟି ଦେଲେ ।

କେତେଦିନ ଚାଲି ଡାକ ରାଣୀ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭା ଦେଖି ସ୍ବପ୍ନରେ
ଦେଖିଲେ ଯେ ପବନର ଆଉ ପାଖରେ ହରିଶଙ୍କର ସମ୍ବଳମୂର୍ତ୍ତି
ଅଛନ୍ତି । ସେ ସ୍ବପ୍ନାଦେଶ ଅନୁସାରେ ଯାଇ ହରିଶଙ୍କରଙ୍କୁ ପାଇଲେ ।
ଗୋଟିଏ ଦେଉଳ ତିଆରି କରି ସେଥିରେ ସେ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କି ବସାଇଲେ ।

ରାଜଧାନୀ ପାଟଣାଓଡ଼ରୁ ଗଜମାର୍ଦ୍ଦନକୁ ଯିବା ଆସିବାବେଳେ
ବୈଜଳ ଦେଖି ଦେଖିଲେ ଲୋକେ ଜଳକଷ୍ଟ ପାଇଅଛନ୍ତି । ସେ
ବାଟରେ ବୈଜଳ ସାଗର ବୋଲି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ପୋଖର ଖୋଳା-
ଇଲେ । ତା ପାଖରେ ବୈଜଳ ସାଗର ଗାଁ ମଧ୍ୟ ବସାଇଲେ ।

ସେଦିନ ଠାରୁ ଅଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନରସିଂହ ନାଥ ଆଉ ହରିଶଙ୍କରଙ୍କ
ପୂଜା ନିୟମିତ ଭାବରେ ହୋଇ ଆସୁଅଛି ।

ବଳରାମ ଦେଓ

ବସୁରାଜ ଦେଓ ବଣେଇ, ରେଢ଼ାଖୋଲି, ବେନ୍ଦ୍ରା ନୁଆଡ଼େ, ଶକ୍ତି, ବାମଣୀ, ତେଜାନାଲ, ବସ୍ତର, ବୁଢ଼ାସମ୍ବର, ଗାଙ୍ଗପୁର, ଜୟପୁର, ଅନ୍ତରାଳ, ବଡ଼ଡ଼େ, ଫୁଲଝର, ବଉଦ, ଦର୍ଶପଞ୍ଜା, ଖେମୁଣି, ପାଲଲହଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି ଅଠର ଗୋଟି ରାଜ୍ୟ ନିଜ ଅଧୀନରେ ରଖି ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ଏ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ କେତେ ଗୋଟି ରାଜ୍ୟର ରାଜା ମହାରାଜା ଥିଲେ, କାରଣ ସେମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ରାଜା ଥିଲେ । ତେଣୁ ସେଦିନ ଠାରୁ ପାଟଣାର ମହାରାଜାମାନେ ଅଠର ଡ଼େର ମହୁଡ଼ମଣି ମହାରାଜାପୁରଜି ଉପାଧି ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଫିମେ ସେ ରାଜ୍ୟ ଭିତରୁ କେତେ ସ୍ବାଧୀନ ହୋଇଗଲେ । ଆଜି କେତେ ଅନ୍ୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଅଧୀନ ହୋଇଗଲେ । ବ୍ରଜସ୍ନାତପୁର ଦେଓଙ୍କ ଦୁଇ ପୁଅ ନରସିଂହ ଆଉ ବଳରାମ ପୁଣି ସୈନ୍ୟ ହସ୍ତେ କର ସେହି ଗଢ଼ଜାତମାନଙ୍କୁ ପାଟଣାର ଅଧୀନ କଲେ । ଏ ଯୁଦ୍ଧ-ମାନଙ୍କରେ ବଳରାମଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ହେତୁ ବଡ଼ଭାଇ ନରସିଂହ ଦେଓ ତାଙ୍କ ଉପରେ ବହୁତ ଖୁସି ହୋଇଥାଆନ୍ତି ।

ଦିନେ ରାତିରେ ପାଟଣା ମହାରାଣୀ ପ୍ରସବବେଦନା ଅନୁଭବ କଲେ । ସେତେବେଳେ ଘୋର ବର୍ଷା ଓ ଝଡ଼ ତୋଫାନ ହେଉଥାଏ । ବଳରାମ ଦେଓ ସେ ସବୁକୁ ନ ମାନି ମାୟାବଞ୍ଜ ନଦୀ ପାର ହୋଇଗଲେ । ସେ ଯାଇ ବରପଦରରେ ରହୁଥିବା ସୁଦୁରୁଣୀକୁ କାନ୍ଧରେ ବସାଇ ବଢ଼ିଲା ନଦୀ ପାର କରି ଘେନି ଆସିଲେ । ନରସିଂହ ଦେଓ ନିଜଠାରେ ଭାଇର ଏପରି ସ୍ନେହ ଓ ଭକ୍ତପୁରା ଦେଖି ଅତଶ୍ଯ ସନ୍ତୋଷ ହେଲେ ଏବଂ ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା ମାଗିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ବଳରାମ ନିଜର ଖୋରାକ

ପୋଷାକ ପାଇଁ ଅଙ୍ଗନଦାର ଆଉ ପାଖରେ ଥିବା ଝାଡ଼ି ଶୁକ୍ର ମାଗିଲେ । ସେ ଝାଡ଼ିମାନଙ୍କରେ ବହୁତ ଜୀବଜନ୍ତୁଥିବାରୁ ସେଠାରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଶୀକାର କରିବାକୁ ତାଙ୍କର ଭ୍ରାତୃ ମନ ଥାଏ । ନରସିଂହ ଦେଓ ତାହା ଜାଣିପାରୁ ଅନନ୍ଦରେ ବଳରାମ ଦେଓଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ପୂରଣ କଲେ ।

ବଳରାମ ଦେଓ ପ୍ରଥମରେ ଯାଇ ବରଜେରେ ନିଜର ରାଜଧାନୀ ବସେଇଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ସୀମା ମହାନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା । ଦିନେ ସେ ମହାନଦୀ କୂଳକୁ ଶୀକାର ପାଇଁ ଯାଇଥିଲେ । ନଦୀର ଉତ୍ତର ଡାକରେ ଶୀକାର କଲାବେଳେ ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କ ଶୀକାରୀ କୁକୁରକୁ ଗୋଟିଏ ଖରଅ ତଳି ଗୁରୁଥର ହଟାଇ ଦେଲା । ସେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲେ, ଭାବିଲେ ଏ ମାଟି ନିଶ୍ଚୟ ବାରମାଟି, ତା ନ ହେଲେ ଏପରି ବିପରୀତ ଘଟଣା ଘଟନ୍ତା କାହିଁକି ? ରାସରେ ଜଣେ ଦେବୀ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ କହିଲେ ଯେ ସେ ସମଲକ୍ଷି ଦେବୀ ଅଟନ୍ତି । ନଈକୂଳର ସେମଲ ଗଛମୂଳ ଖୋଲିଲେ ସେ ଦେଖା-ଦେବେ । ଦେବୀ ଆହୁରି କହିଲେ ସେଠାରେ ଯଦି ସହର ବସାଇ ତାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ସହରର ନାମ ଦିଆଯାଏ ତେବେ ନିଶ୍ଚୟ ତାଙ୍କର ସବୁଠାରେ ଜୟ ହେବ ।

ଅଦେଶମତେ ଯାଇ ବଳରାମ ଦେଓ ସେମଲ ଗଛମୂଳରେ ଦେବୀଙ୍କି ପାଇଲେ, ଆଉ ସେଠାରେ ଗଡ଼ ବନାଇ ଗଡ଼ର ନାମ ଦେବାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ସମ୍ବଲପୁର ଦେଲେ ।

ନଦୀର ଉତ୍ତର ଡାକର ରାଜ୍ୟ ସୁରଗୁଜା ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିଲା । ସୁରଗୁଜା ରାଜା ଏହା ଜାଣି ରାଗି ବଳରାମ ଦେଓଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ

ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ବଳରାମ ଦେଉଳ ଯୁଦ୍ଧରେ ସୁରଗୁଜାରା ରାଜାଙ୍କୁ ହରାଇ ଦେଲେ । ସୁରଗୁଜାରା ରାଜା ଏପରି ଯନ୍ତ୍ର ହୋଇ ପଳେଇଲେ ଯେ ସେ ତାଙ୍କର ଇଷ୍ଟ-ଦେବତା ଅନନ୍ତଶୟ୍ୟା ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ନେଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସୁରଗୁଜାରା ରାଜା ବାଧ୍ୟହୋଇ ନିଜ ରାଜ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣ ଅଂଶେକ ବଳରାମ ଦେଉଳକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଆଉ ନିଜର ହିଅ ସହିତ ବଳରାମଙ୍କ ବିବାହ କରିବା ସନ୍ତୋଷ କରିଗଲେ ।

କଳାପାହାଡ଼ ବଳରାମ ଦେଉଳ ସମୟରେ ସମ୍ବଲପୁର ଆସି ହାରି ପଳାଇଗଲା । ସେ ପଳେଇଲା ବେଳେ ଛାଡ଼ି ଯାଇଥିବା ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୁହା ନାଗରାମାନ ଆଜିକାଲି ମଧ୍ୟ ସମ୍ବଲପୁରର ସମେଲେଶ୍ୱରୀ ଗୁଡ଼ରେ ରଖା ହୋଇଅଛି ।

ବଳରାମ ଦେଉଳ ଡେଇଁ ମଧ୍ୟରେ ସମେଲେଶ୍ୱରୀ, ଅନନ୍ତଶୟ୍ୟା, ଆଉ ପାଟଣେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀଙ୍କ ଆସ୍ଥାନମାନ କରିଥିଲେ ।

ସେ ପାଟଣାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କେଉଟ, ଭୂଲିଆ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଜାତିର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ନେଇ ସମ୍ବଲପୁର ସହରରେ ଉତ୍ସମାନ ଦେଇ ରଖି ବସ୍ତି ବଢ଼ାଇ ଥିଲେ ।

ବଳିୟାର ସିଂହ

ସମ୍ବଲପୁର ମହାରାଜା ବଳିୟାର ସିଂହ ବଡ଼ ଯୋଦ୍ଧା ଥିଲେ । ବାମଣ୍ଡା ରାଜା ସ୍ୱାଧୀନହେବାର ଯତ୍ନ କରିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ କରି ସମ୍ବଲପୁରରେ ବନ୍ଦୀ କଲେ । ତା ପରେ ବଣେଇ ଜନ୍ମ କରି ସେ ଶକ୍ତି ରାଜ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ।

ବୌଦ୍ଧରାଜା ବଳିୟାର ସିଂହଙ୍କୁ ଅପମାନ ଦେବା ଲାଗି ‘ବଳିୟାର ସିଂହ’ ବୋଲି ଗୋଟିଏ କୁକୁର ପୋଷିଥିଲେ । ଅଜିକାଲି ବୌଦ୍ଧ ଠାରୁ ସେ ସମୟର ବୌଦ୍ଧ ବହୁତ ବଡ଼ ଥିଲା, ଆଉ ବୌଦ୍ଧ-ଗଡ଼ ବଡ଼ ଶକ୍ତି ଗଡ଼ ଥିଲା । ତେଣୁ ବୌଦ୍ଧରାଜା କାହାକୁ ଡରୁ ନ ଥିଲେ । କୁକୁର ପୋଷା ଖବର ପୁରୀଯାତ୍ରୀ ଜଣେ ଦେଖିଲେ ବଳିୟାର ସିଂହଙ୍କୁ ଆସି କହିଲେ । ସେ ଏହା ଶୁଣି ରାତି ବୌଦ୍ଧ ଚିରୁକରେ ପୁରୁଷାଣ କଲେ । ବୌଦ୍ଧରାଜା ଡେହରା ବନ୍ଦ କରି ରହିଲେ, ବାହାରକୁ ବାହାରିଲେ ନାହିଁ କି ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ନାହିଁ ।

ବଳିୟାର ସିଂହ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ କାମରେ ଲଗାଇ ମନ ଭୁଲାଇବାକୁ ବଳିୟାର କଟା ବୋଲି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ କଟା ଖୋଲା-ଇଲେ । ସେଠାରେ ସେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଆମ୍ବତୋଟା ମଧ୍ୟ ଲଗାଇଲେ । ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେ ବୁରାଇ “ବଳିୟାର ତୋଟା” ନାମରେ ପରିଚିତ । ଶେଷରେ ଖାଇବା ପଦାର୍ଥ ସରିଯିବାରୁ ବୌଦ୍ଧରାଜା ଗଡ଼ରୁ ବାହାରିଲେ । ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଯୁଦ୍ଧରେ ବୌଦ୍ଧରାଜା ହାରି ଯାଇ ବଳିୟାର ସିଂହଙ୍କ ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ବୌଦ୍ଧ ଜିଣି ସାରି ଆଠମଲ୍ଲିକ, ପାଞ୍ଚହଡ଼ା, ଦଶପଲ୍ଲି ଆଉ ଶତ୍ରୁପଡ଼ା ରାଜ୍ୟମାନ ଜିଣି ସେ ନିଜ ଅଧୀନ କଲେ ।

ତା ପରେ ସେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ପୁରୀ ଗଲେ । ସେଠାର ରାଜା ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ ଆଦର ସମ୍ମାନରେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କଲେ । ଦିନେ ପୁରୀ ରାଜା ବଳିୟାର ସିଂହଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଡାକି ନେଇଥିଲେ । ସେଠାରେ ପୁରୀ ରାଜା ତାଙ୍କ ସତକର୍ତ୍ତା ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ କହିଲେ “ଏଠାରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କେହି ଯେବେ ମାରି ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ ତେବେ ତୁମ୍ଭେ କିପରି ଆତ୍ମରକ୍ଷା

କରିବ ?” ବଳିୟାର ସିଂହ ହଠାତ୍ ଅଣ୍ଟାରୁ ଆରବ ଦେଶର ଖଣ୍ଡ ବାହାର କରି ବୁଲାଇଲେ, ଅଉ ସେ କହିଲେ “ସାବଧାନତାର ପରୀକ୍ଷା ସିନା ହେଲା ମାତ୍ର ଶକ୍ତିର ପରୀକ୍ଷା ହେଲା ନାହିଁ ।” ପୁରୀ ରାଜା ଗୋଟିଏ ଲୁହାର ମେଣ୍ଟା ଦେଖାଇ ଦେବାରୁ ଖଣ୍ଡର ଏକ ଆଘାତରେ ସେ ସେହି ଲୁହା ମେଣ୍ଟାର ମୁଣ୍ଡ ଛୁଣ୍ଟାଇ ଦେଲେ ।

ଏହା ଦେଖି ପୁରୀ ଗଜପତି ରାଜା ବଡ଼ ଖୁସି ହେଲେ ଅଉ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ଛନ୍ଦିପତି ମହାରାଜା ଉପାଧି ଦେଲେ ଏବଂ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ମେଘାଡ଼ମ୍ବର ଛନ୍ଦ ଦେଲେ । ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଝିଅ ଥିଲା ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବଲପୁର ଯୁବରାଜ ରତ୍ନସିଂହଙ୍କୁ ବିବାହ କରାଇଲେ ।

ପୁରୀରେ ରହିଲାବେଳେ ତାଙ୍କୁ କେତେକ କରଣୀ ରସଦ ଦେଉଥିଲେ । ସେ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଭାଗ ଖୁସି ହୋଇଥିଲେ । ଫେରିଲାବେଳେ ବଳିୟାର ସିଂହ ଗଜପତିଙ୍କୁ କେତେ ଘର କରଣୀ ଅଉ କେତେ ଘର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ଗଜପତି ତହିଁରେ ସମ୍ମତ ହେବାରୁ ସେ ତା ବଦଳରେ ଦଶପନ୍ଥା ଓ ଶକ୍ତିପତି ରାଜ୍ୟ ଦୁଇଗଣ୍ଡ ଦେଇଥିଲେ ।

ସେ ପୁରୀରୁ ଫେରି “ପ୍ରାର୍ଥନା-ଛନ୍ଦିପତି-ମହାରାଜା, ଅଠର ଗଡ଼ର ମହୁଡ଼ ମଣି” ଉପାଧି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଦେଓଫାନ ଅକ୍ବର ରାଏ

ଅକ୍ବର ରାଏ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ସମୟ ସ୍ବାଧୀନ ସମ୍ବଲପୁର ରାଜ୍ୟର ଦେଓଫାନ୍ ଥିଲେ ।

ମହାରାଜା ଅଜିତ ସିଂହ ବଡ଼ ମୁହଁ-ବୋଧୁଆ ଲୋକ ଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ସମୟରେ ରାଜ୍ୟରେ କ୍ଷମତା ପାଇଁ ବହୁତ ଗୋଳ-ମାଳ ହେଉଥିଲା । ପିଲେ ରାଏ ନାମକ ଜଣେ ଲୋକ ଦେଓଫାନ୍ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରି ଦକ୍ଷିଣ ରାଏ ଦେଓଫାନକୁ ମରାଉ ଦେଇଥିଲେ । କାସ୍ତୁରୀ ବୋଲି ଜଣେ ରାଜକର୍ମଚାରୀ ଦକ୍ଷିଣ ରାଏକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ପିଲେ ରାଏ କାସ୍ତୁରୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ମରାଉ ଦେଲେ, ଆଉ ନିଜେ ଦେଓଫାନ୍ ହେଲେ ।

କେତେ ଦିନ ପରେ କାସ୍ତୁରୀଙ୍କ ଭାଇ ଅକ୍ବର ରାଏ ପିଲେ ରାଏକୁ ମରାଉ ଦେଇ ନିଜେ ଦେଓଫାନ୍ ହେଲେ ।

ତା ପରେ ଅକ୍ବର ରାଏ ନିଜ ହାତରେ ସବୁ କ୍ଷମତା ରଖିଲେ । ମହାରାଜା ଅଜିତ ସିଂହ ନାମକୁ ମାତ୍ର ମହାରାଜା ହୋଇ ରହିଲେ । କେତେ ଦିନ ପରେ ଅଜିତ ସିଂହଙ୍କୁ କିଏ ବିଷ ଦେଇ ମାରିଦେଲା ।

ଅଜିତ ସିଂହ ମଲାବେଳେ ପୁଅ ଅଭୟ ସିଂହଙ୍କୁ, ଅକ୍ବର ରାଏଙ୍କୁ ବିଶ୍ବାସ ନ କରିବାକୁ କହି ଯାଇଥିଲେ । ତେଣୁ ଅଭୟ ସିଂହ ରାଜା ହେଲାକ୍ଷଣି ଅକ୍ବର ରାଏଙ୍କୁ ଦେଓଫାନ୍ କାମରୁ ଅନ୍ତର କରି କୃଷ୍ଣ ବଡ଼ ମନ୍ତ୍ରିକଙ୍କୁ ଦେଓଫାନ୍ କଲେ । କେତେ ଦିନ ଲୋ ପରେ ଅକ୍ବର ରାଏ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ମେଲି କରି କୃଷ୍ଣ ବଡ଼ମନ୍ତ୍ରିକଙ୍କୁ ବନ୍ଦ କଲେ, ଆଉ ନିଜେ ଦେଓଫାନ୍ ହେଲେ ।

ସେ ଦେଉଳୀନ୍ ହୋଇ ପୁଣି ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତ କ୍ଷମତା ନିଜ ହାତରେ ରଖିଲେ । ରାଜା ଅଭୟ ସିଂହ କିଛି କରି ନ ପାରି କେବଳ ମଜାମଜଲିସରେ ମାତ୍ର ମନ ଭୁଲାଇବାକୁ ଯତ୍ନ କଲେ । ଥରେ ପଶ୍ଚିମ ଦେଶରୁ କାଶୀରାମ ବୋଲି ଜଣେ ନାଟ୍ୟ ଆସିଥିଲା । ସେ ଅଭୟ ସିଂହ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଖୁସି କରି ତାଙ୍କ ପାଖରୁ ଦୁଇଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଧରି ନିଜ ଦେଶକୁ ଫେରି ଯାଉଥିଲା । ଦେଉଳୀନ୍ ଅକବର ରାଏଙ୍କ ଲୋକ ଆଗରୁ ଯାଇ ତାକୁ ବାଟରେ ଜିତିଥିଲେ । ସେମାନେ ସେ ନାଟ୍ୟକୁ ପ୍ରାଣିଭୟ ଦେଖାଇ ତାହାଠାରୁ ଟଙ୍କାତକ ଛଡ଼ାଇ ନେଲେ, ଆଉ ଅଳ୍ପ ଟଙ୍କା ଦେଇ ବିଦାୟ କରିଦେଲେ । ଛଡ଼ାଇ ଆଣିଥିବା ଟଙ୍କା ପୁଣି ଖାଜଣାରେ ଜମା କରି ଦିଆଗଲା ।

ଏ ଘଟଣାର ଠିକ୍ ପରେ ରତନପୁରରୁ ଜଣେ ସେନାପତି ଅନେକ ସୈନ୍ୟ ଧରି ସମ୍ବଲପୁର ଆସି ଦୁଇଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ନ ଦେଲେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଡରାଇଲା । ଦେଉଳୀନ୍ ଅକବର ରାଏ ତାକୁ ଅଳ୍ପ କିଛି ଟଙ୍କା ଦେଇ ବିଦାୟ କରିଦେଲେ ।

ଶିଶୁ ଆଉ କୁଡ଼େବଚାର ଜମିଦାର ଓ ବାଗ ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ବୁଦ୍ଧିମୁଖି ବୋଲି ଜଣେ କରଣି ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ମେଲିକରି ଅଭୟ ସିଂହଙ୍କ ଭାଇ ଜୟନ୍ତ ସିଂହଙ୍କୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବାକୁ ଯତ୍ନ କଲେ । ସେମାନେ ବାମଣ୍ଡା ଆଉ ଗାଙ୍ଗପୁର ସୀମାରେ ଦଳଦଳି ପଦ୍ମତ ଭୂମରେ ଚଢ଼ି କରି ରାଜ୍ୟର ଗୁରୁଆଡ଼େ ଲୁହପାତ୍ କଲେ । ଅକବର ରାଏ ସମସ୍ତ ବକ୍ସିମାନଙ୍କୁ ଗୁଲକି କରି ଡାକି ଆଣି ଗୋଟିଏ କୋଠରୀ ଭିତରେ ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । ସେ କୋଠରୀର କବାଟ ଦି୨୧ନ ପରେ ଖୋଲିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ସବୁ ବକ୍ସି ମରି ଯାଇଥିଲେ । ଜୟନ୍ତ ସିଂହ ପ୍ରାଣିଭୟରେ ପଲାଇ ଯାଇ ମଣ୍ଡଳାରେ ନୌକାରୀ କଲେ ।

ନାଗପୁରର ମରହଟ୍ଟାମାନେ ସମ୍ବଲପୁର ଛାଡ଼ି ନିଆଁରେ
କଟକକୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ତୋପ ପଠାଉଥିଲେ । ସମ୍ବଲପୁର ଠାରୁ
ବୌଦ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନଦୀରେ ଅନେକ ପଥର ଧଙ୍ଗ । ତେଣୁ
ମରହଟ୍ଟାମାନେ ସମ୍ବଲପୁରର କେଉଁଟିମାନଙ୍କୁ ଡଙ୍ଗାସବୁ ବାହୁ
ନେବାକୁ ନିୟୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଅକବର ରାଏ କେଉଁଟିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
ଗୁପ୍ତ ପରାମର୍ଶ କରି ଡଙ୍ଗା ସବୁକୁ ଗୁମ୍ଫାରେ ଗୁଡ଼ାଇ ଦେଲେ ।
‘ଶରାଦିନରେ ସେ ତୋପ ସବୁକୁ ବାଲି ଭିତରୁ କାଢ଼ି ସମ୍ବଲପୁର
ଦୁର୍ଗର କାନ୍ଥ ଉପରେ ବସାଇଲେ । ପରେ ସେତେବେଳେ ନାଗପୁର
ସୈନ୍ୟମାନେ ସମ୍ବଲପୁର ଆକ୍ରମଣ କଲେ ସେତେବେଳେ ସେହି
ତୋପଗୁଡ଼ିକର ସାହାଯ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ହରାଇ ଦେଲେ ।

ମହାରାଜା ଅଭୟ ସିଂହଙ୍କ ମାଆ ଅନେକ ସମୟରେ ଅକବର
ରାଏଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅସନ୍ତୋଷ ହେଉଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ
କରୁଥିଲେ । ଏ ସବୁ କଥା ଅକବର ରାଏ ସହି ପାରୁ ନ ଥିଲେ ।
ଥରେ ସେ ରାତି ଯାଇ ଅନେକ ସୈନ୍ୟ ଧରି ରାଜବଂଶୀ ଭିତରକୁ
ପଶିଗଲେ ଆଉ ରାଜମାତା ଗୋସାଣୀଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଦେଲେ ।

ଅଭୟ ସିଂହଙ୍କୁ ମହାରାଜା ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଏ ସବୁ ସହିବାକୁ
ପଡ଼ୁଥିଲା । କାଳଣି ଅକବର ରାଏ ରାଜ୍ୟର ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ
ନିଜ ହାତର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ରଖାଇଥିଲେ ଆଉ ସେମାନେ
ମହାରାଜାଙ୍କୁ ନ ମାନି ଦେଖାନଙ୍କୁ ମାନୁଥିଲେ ।

ନିଜର ଜନ୍ମଦାତା ମା ଏପରି ଭାବରେ ହାଣ ଖାଇଲା ପରେ
ମହାରାଜା ଦେଖାନଙ୍କ ମୁହଁ ଦେଖିବି ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ ।
ସେହିଦିନଠାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ପଡ଼ିଲେ ସେ ଦୁହଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରଦା

ପଡ଼ୁଥିଲା । ପରଦାର ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ରଜା ଓ ଆଉ ପାଖରେ ଦେଖିନ ରହୁଥିଲେ, ଆଉ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ରାଜ୍ୟ ଚଳାଉ ଥିଲେ । ଏପରି ଭାବରେ ବଞ୍ଚି ରହିବା ଅଭୟ ସିଂହଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ କଷ୍ଟକର ହେଲା । ତେଣୁ ସେ ଚିନ୍ତା କରି କରି ଅଳ୍ପଦିନରେ ମରିଗଲେ ।

ଅଭୟ ସିଂହଙ୍କର ପୁଅ ହିଅ କେନ୍ଦ୍ର ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଭାଇ ମଣ୍ଡଳାରେ ଥାନ୍ତି । ଅକବର ରାଏ ପ୍ରକୃତ ଦାଗଦାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେନ୍ଦ୍ର ରଜା ହେଲେ କାଳେ ତାଙ୍କୁ ମାନିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଭାବି ବଳଭଦ୍ର ସାଏ ବୋଲି ଜଣେ ନାଁବାଳକକୁ ସିଂହାସନରେ ବସେଇଲେ । ବଳଭଦ୍ର ସାଏ ନିତାନ୍ତ ସିଲ୍ଲ ଥିବାରୁ ଅକବର ରାଏ ନିଜ ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ରାଜ୍ୟ ଚଳାଇଲେ ।

କେତେଦିନ ଲୋପରେ ସାରଙ୍ଗଗଡ଼ର ରାଜାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ଜୟନ୍ତ ସିଂହ ଅନେକ ସୈନ୍ୟ ନେଇ ସମ୍ବଲପୁର ଆସିଲେ । ଅକବର ରାଏ ଦେଖିଲେ ସମ୍ବଲପୁରରେ କେନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କୁ ଭଲ ପାଉ ନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ଯୁଦ୍ଧ ନ କରି ଅନେକ ସୁନା ମୋହର ନେଇ ଜୟନ୍ତ ସିଂହଙ୍କୁ ଭେଟିଲେ ।

ଜୟନ୍ତ ସିଂହ ତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଗଡ଼ ଭିତରେ ପଶିଲେ । ଆଉ ସିଂହାସନରେ ବସି ଅଭିଷେକ ହେଲେ ।

ସାରଙ୍ଗଗଡ଼ର ରଜା ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଥିବାରୁ ଜୟନ୍ତ ସିଂହ ତାଙ୍କୁ ପୁରସ୍କାର ଯାଚିଲେ । ସେ ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ ଲାଗିଥିବା ସରଥ ପ୍ରଗଣା ମାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅକବର ରାଏ ତାହା ଦେବାକୁ

ନାହିଁ କଲେ । କେତେଦିନ ଗଲପରେ ପୁଣି ସାରଙ୍ଗଗଡ଼ ରାଜାଙ୍କୁ ମହାରାଜା ଜୟନ୍ତ ସିଂହ ପୁରସ୍କାର ପାରିଲେ । ଏଥର ସାରଙ୍ଗଗଡ଼ର ରାଜା ଅକବର ରାଏଙ୍କ ଛଳମୁଣ୍ଡ ମାଗିଲେ ।

ମହାରାଜା ସେନାପତି ଫକୀର ସିଂହଙ୍କୁ ରାଜାଦେଶ ଅବମାନନା ଅପରାଧରେ ଅକବର ରାଏଙ୍କୁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଫକୀର ସିଂହ ମହାରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନ କଲେ ।

ଗଙ୍ଗାଧର ମିଶ୍ର

ସମ୍ବଲପୁର ମହାରାଜା ରତନ ସିଂହଙ୍କ ସମୟରେ ଗଙ୍ଗାଧର ମିଶ୍ର ବୋଲି ଜଣେ ବଡ଼ କବି ଥିଲେ । ସେ ଶମ୍ଭୁକରବରଦ୍ଵାଜ ମିଶ୍ର ବଂଶରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ।

ସେ “କୋଶଳାନନ୍ଦ” ବୋଲି ଗୋଟିଏ କାବ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି । ସେ କାବ୍ୟରେ ରମେଇ ଦେଉଳ ସମୟରୁ ନରସିଂହ ଦେଉଳ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଟଣାର ମହାରାଜାମାନଙ୍କ ବିଷୟର ବର୍ଣ୍ଣନା ହୋଇଅଛି । ଆଉ ବଳିଆର ସିଂହଙ୍କ ଠାରୁ ରତନ ସିଂହଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ବଲପୁରର ମହାରାଜାଙ୍କ ବିଷୟ ଲେଖା ହୋଇଅଛି । ସେ ସମୟରେ ଯଦି ଏ କବି କାବ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର କଲେଖି ନ ଥାନ୍ତେ ତେବେ ଆମେ ସେ ମହାରାଜାମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ବିଷୟ ଜାଣି ପାରି ନ ଥାନ୍ତୁ ।

ଏ କାବ୍ୟର ଭାଷା ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର । ଶ୍ଳୋକଗୁଡ଼ିକ ଏତେ ମଧୁର ଯେ ଫସ୍ତୁତର ଯେ କୌଣସି ବଡ଼ କବିଙ୍କ ଲେଖା ସହିତ ତହିଁର ତୁଳନା ହୋଇପାରେ । ସେ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅନେକ ପ୍ରାକୃତିକ

ବର୍ଣ୍ଣନା, ସାମାଜିକ ବିଷୟର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । ଯୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନାମାନଙ୍କରୁ ସେ ସମୟରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିବା ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକର ବିଷୟ ଜାଣିଥିବ ।

ମହାରାଜା ରତନସିଂହ କବିକୁ କନ୍ଦପାଲି ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଗାଁ ମାଟି ଦେଇଥିଲେ ।

କବି ଆଉ କୌଣସି ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ତାହା ଜଣା ପଡ଼ି ନାହିଁ ।

ସୋନପୁର

ସୋନପୁର କୋଶଳର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ପ୍ରାଚୀନ ସହର । ବହୁତ ଦିନ ଆଗେ ଏ ସହର ନ ଥାଇ ଆଜି କାଲି ଯେଉଁଠାରେ ସହର ଅଛି ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଗାଁ ଥିଲା । ସେ ଗାଁରେ ଜଣେ ତେଲି ମହାଜନ ରହୁଥିଲେ । ସେ ବଡ଼ ଶିବଭକ୍ତ ଥିଲେ ।

ଥରେ ସେ ବହୁତ ଗୁଡ଼ିଏ ଲଦା ବଳଦ ଧରି ତେଲ ନଦୀ ଆଉ ପାରିକି ବେପାର କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ । ବାଟରେ ଯାଉ ଯାଉ ଭାଗ୍ନ ବର୍ଷା ହେଲା । ଗାଁ ଗଣ୍ଡା ପାଖରେ ନ ଦେଖି ସେ ଗୋଟିଏ ବରଗଛ ମୂଳରେ ଯାଇ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ ।

ବରଗଛ ମୂଳରେ ଶିବଲିଙ୍ଗ ପରି ପଥର ଖଣ୍ଡେ ପଡ଼ିଥାଏ । ଦୈବଯୋଗେ ସେତେବେଳେ ସେ ମାଲ ଭରିଥିବା କେତେଗୋଟି ବସ୍ତାର ସୁତା ଛୁଣ୍ଟିଯିବାରୁ ବସ୍ତାର ମୁହଁମାନ ପୁଣି ଥରେ ଭଲ କରି ଟିପି ଦେବାପାଇଁ ତାମ୍ବଣ ଓ ସୁତା ବାହାର କରି ତାମ୍ବଣ ଗୋଜିଆ କରିବାକୁ ସେହି ପଥର ଉପରେ ଘଷି ବସିଲେ । ଘଷୁ ଘଷୁ

ତାମ୍ବୁଣି ସୁନା ହୋଇଲେ । ଏହା ଦେଖି ମହାଜନ ନିଜ ପାଖରେ ଥିବା ସବୁ ଲୁହା ଜିନିଷଯାକ ନେଇ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ସେହି ପଥର ଖଣ୍ଡିକରେ ଛୁଆଁଇଲେ । ସବୁଯାକ ସୁନା ହୋଇଲେ ।

ମହାଜନଙ୍କର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ । ସେ ଆଉ ବଣିଜ କରିପିବେ କଅଣ—ସେହିଠାରୁ ଘରକୁ ଫେରି ଆଇଲେ । ସେଦିନ ରାତିରେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନ ହେଲା ଯେ “ସେ ପଥର ଖଣ୍ଡି ନିଜେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ମେରୁ । ବୌଦ୍ଧଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ କେହି ପୂଜା କରୁ ନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ତୁମ୍ଭେ ସୁବର୍ଣ୍ଣମେରୁ ମହାଦେବଙ୍କର ଆଦେଶ ବୋଲି ସୋମବତୀ ରାଜାଙ୍କୁ ଯାଇ ଜଣାଅ ।”

ରାତି ପାହିଲାହୁ ମହାଜନ ରାଜାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ଏ ସବୁ କଥା କହିଲା । ରାଜା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ ଯାଇ ବରଗଛ ମୂଳରୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣମେରୁଙ୍କୁ ଆଣି ତେଲ ନଦୀର ଏ ପାରିରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତର-ଖଣ୍ଡିରେ ଆପନା କଲେ । ପୂଜା ସେବାର ସବୁ ଯୋଗାଡ଼ କରିଦେଲେ । ସେଦିନ ସେଠାରେ ସୁନାବୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଆଜିକାଲି ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ସମୟ ସମୟରେ ସେ ସୁନାରୁ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରୁ ପାଉଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ ।

ରାଜା ମହାଦେବଙ୍କ ନାଁ ଅନୁସାରେ ସେଠାରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ବୋଲି ସହର ବସାଇଲେ ।

କେତେ ଶହ ବର୍ଷ ଗଲା ପରେ ପାଟଣାର ମହାରାଜା ପ୍ରଥମ ବୈଜଳ ଦେବ ଏ ମହାଦେବଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ପଥରର ଦେଉଳ ତୋଳାଇଲେ । ସେ ଦେଉଳ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଅଛି ।

ଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ସହରରୁ ଜନମେଜୟ, ଯଯାତି ଆଦି ସୋମ-
ବଂଶୀ ରାଜାମାନେ ଅନେକ ତନ୍ୟାପତ୍ନୀ ଦାନ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ
ଦେଇଥିଲେ ।

ଚୌହାନ ରାଜାଭୂରେ ପାଟଣା ମହାରାଜାମାନଙ୍କର ଏ ସହର
ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟନିବାସ ଥିଲା । ସହରର ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟ ଜଣେ ଡକ୍ଟର
ଚଳାଉଥିଲେ ।

ସମ୍ବଲପୁର ମହାରାଜା ପୁଅ ମଦନ ଗୋପାଳଙ୍କୁ ଉତ୍ତରା ଦେଶ
ଦେଇଥିଲେ । ସୋନପୁର ତହିଁର ରାଜଧାନୀ ହେବାବଳି ଉପଯୁକ୍ତ
ସ୍ଥାନ ଜାଣି ସମ୍ବଲପୁରକୁ ତାହା ଦେଇଦେବା ପାଇଁ ପାଟଣା
ମହାରାଜାଙ୍କୁ ବହୁତ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ପାଟଣା ମହାରାଜା ତହିଁରେ
ରାଜି ହେବାରୁ ସେ ସୋନପୁର ଅଧିକାର କଲେ । ସେ ସମୟରେ
ସେଠାର ଡକ୍ଟର ଆମେନ୍ଦ୍ର ଥାଆନ୍ତି । ଆମେନ୍ଦ୍ର ମଧୁକର
ସାହୁଙ୍କୁ ନ ମାନିବାରୁ ଦୁହଁଙ୍କ ଭିତରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଯୁଦ୍ଧରେ
ଆମେନ୍ଦ୍ର ପରାସ୍ତ ଓ ନିହତ ହେଲେ ।

ସେଦିନ ଠାରୁ ସୋନପୁର ସହର ଉତ୍ତରା ଦେଶର ରାଜଧାନୀ
ହେଲା । ଆଉ ରାଜଧାନୀର ନାଁ ଅନୁସାରେ ଦେଶର ନାଁ ସୋନପୁର
ରାଜ୍ୟ ହେଲା ।

ଏ ସହରରେ ସୋନପୁରର ଚୌହାନ ରାଜାମାନେ ଅନେକ
ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଦେଉଳ ତୋଳାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ମଦନ ଗୋପାଳ ଓ ବଂଶୀ ଗୋପାଳ

ସମ୍ବଲପୁର ମହାରାଜା ମଧୁକର ସାଏଙ୍କ ପାଞ୍ଚ ପୁଅ ଥିଲେ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବଳିୟାର ସିଂହ ସମ୍ବଲପୁରର ମହାରାଜା ହେଲେ । ମଦନ ଗୋପାଳ ଓ ବଂଶୀ ଗୋପାଳ ଦୁଇ ଭାଇ ଭଉଁସ ଭଲକା ପାଇଲେ । ଅନିରୁଦ୍ଧ ସାଏ ଶିଶୁ ପ୍ରଗଣା ପାଇଲେ ।

ଭଉଁସ ଦେଶର ରାଜଧାନୀ ସୋନପୁର ସହରରେ କିଛି ମଦନ ଗୋପାଳ ସେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କଲେ ।

ବଂଶୀ ଗୋପାଳ ପରମବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ । ସେ ଚୁସାନପୁରରେ ଗୋପାଳଜୀ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରି ରାଧାକୃଷ୍ଣ ମୂର୍ତ୍ତି ବସାଇଥିଲେ ଆଉ ପାଇଥିବା ଗ୍ରାମମାନ ତାଙ୍କୁ ଚଢ଼େଇ ଦେଇଥିଲେ । ସମ୍ବଲପୁରରେ ଅନନ୍ତଶୟ୍ୟା ମନ୍ଦିର ଆଉ ଗୋପାଳଜୀ ମଠ ତାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ତିଆରି ହୋଇଥିଲା ।

ସେ ଶେଷ ଜୀବନ ପୁରୀରେ କଟାଇଥିଲେ । ସେଠାରେ ରାମଜୀ ମଠ ତିଆରି କରି ପବିତ୍ର ଜୀବନଯାପନ କରିଥିଲେ ।

ମଦନ ଗୋପାଳ ମଧ୍ୟ କମ୍ ଧାର୍ମିକ ନ ଥିଲେ । ସେ ସବୁବେଳେ ଭାଇ ବଂଶୀ ଗୋପାଳଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଉଥିଲେ । ପୁରୀ ରାମଜୀ ମଠକୁ ମଧ୍ୟ ମୋନପୁରର କେତେ ଟାଣ ଦେବା କଥା ଦେ ଆନନ୍ଦରେ ଅନୁମୋଦନ କରିଥିଲେ ।

ମଦନ ଗୋପାଳଙ୍କ ନାଁ ସୋନପୁର ରାଜ୍ୟ ଜୀବିତ ରଖିଅଛି । ଆଉ ବଂଶୀ ଗୋପାଳଙ୍କ କାର୍ତ୍ତିକ ମଧ୍ୟ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲେପ ପାଇ ନାହିଁ ।

ରାଣୀ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଦେଉ

ସୋନପୁର ଅଧିପତି ଜାଲାଦୁନାଥଙ୍କ ମାତା ଗୁଣ୍ଡିଚା ଦେଉଙ୍କ ସ୍ଥାନ କୋଶଳ ଇତିହାସରେ ଅତି ଉଚ୍ଚରେ ।

ପତି ପୃଥ୍ବୀସିଂହ ଦେଓ ମରହଟ୍ଟା ଅତ୍ୟାଚାରରେ ମୃତ୍ୟୁପ୍ରାଣ ହୋଇ ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରିଲା ପରେ ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ପାଇଁ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଦେଉଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ।

ରାଣୀ ହୋଇ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଦେଉ ଦେଖିଲେ ଯଦୁର ଅଭାବରୁ ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଛରଣାର ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ପୃଥ୍ବୀ ଦେଓଙ୍କ ମନ ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟରେ ଯାଉନାହିଁ । ନିଜର ଅସାଧାରଣ ବୁଦ୍ଧି ବଳରେ ସେ ଦେଖିଲେ ନିଜେ ଯଦି ଧ୍ୟାନ ନ ଦିଅନ୍ତି, ତେବେ ରାଜ୍ୟ ଆଉ ଅଳ୍ପ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଛରଣାର ହୋଇଯିବ । ତେଣୁ ସେ ରାଜ୍ୟର ଉପଯୁକ୍ତ ପରିଚ୍ଛଳନା ପାଇଁ ନିଜର ସ୍ବାମୀଙ୍କୁ ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ଯେ ପୁଣି ଅତିରେ ରାଜ୍ୟକୁ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଫେରି ଆସିଲା ।

ଗୁଣ୍ଡିଚା ଦେବୀଙ୍କର ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଭାଗ ନିଷ୍ଠା ଥିଲା । ସୋନପୁର ସହରରେ ଦେଉଳ ଯାହାକୁ ଯେତେ । ତେବେ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଦେବୀ ଯେଉଁ ନରସିଂହ ମନ୍ଦିର ସୋନପୁରର ବଡ଼ପଡ଼ାରେ ତୋଳାଇଛନ୍ତି ତାଠୁଁ କୌଣସି ଦେଉଳ ବେଶୀ ଉଚ୍ଚ ନୁହେଁ । ଗୁଣ୍ଡିଚା ଦେବୀଙ୍କ ନାମ ଚରଦିନ ଅମର ରଖିବା ପାଇଁ ଲୋକେ ସେ ଦେଉଳକୁ ଗୁଣ୍ଡିଚାଗୁଡ଼ି କହନ୍ତି । ଏବେ ରଥଯାତ୍ରା ସମୟରେ ସେ ଦେଉଳ ଜିଲ୍ଲାଧିକାରୀ ମାଉସୀ ଘର ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଅଛି ।

ପୁଅ ନାଳାଧର ସିଂହ ଦେବ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଦେବୀର ବାଳକ ଥିବାରୁ ଅବ-
ସ୍ଥାରେ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଦେବୀ ପଡ଼ନ୍ତାନା ସେଲେ । ~~ସେ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଦେବୀ~~
କାଲି ପରି ଇଂରେଜ ଶାସନ ଦୂର ହୋଇ ନ ଥିଲା । ରାଜ୍ୟରେ
ନାନାଦି ଅଶାନ୍ତି ଥିଲା ।

ରାଣୀ ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତ ଶାସନଭାର ନିଜ ହାତରେ ରଖି ଅତି
ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇଲେ ।

ପୁଅ ନାଳାଧର ଭବିଷ୍ୟତରେ ଯେପରି ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟର ଉପ-
ଯୁକ୍ତ ହେବେ ତହିଁର ମଧ୍ୟ ପୁରନ୍ଦୋବସ୍ତ ସେ କରିଥିଲେ । ମା
ମାନେ ନିଜର ଅତି ଅଧିକ ସ୍ନେହ ହେତୁରୁ ପୁଅକୁ କୌଣସି
ପରିଶ୍ରମ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ରାଣୀ, ପୁଅ କିପରି ଉପଯୁକ୍ତ ଯୋଦ୍ଧା ହୋଇ
ପାରିବ ସେଥିପାଇଁ କୁନ୍ତ୍ର କସରତ ଶିକ୍ଷାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଥିଲେ ।
କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ବୟସ ହେଲାବେଳକୁ ନାଳାଧରଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଲଢ଼ି
ପାରିବା ଭଳି ଉପଯୁକ୍ତ ଲୋକ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ କେହି ନ ଥିଲେ ।

ପୁଅ ଯେପରି ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟା ଶିଖିବେ ସେଥିପାଇଁ ଗୁଣ୍ଡିଚା-
ଦେବୀ ଅନେକ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ
ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ଏ ଦେଶରେ ସ୍ବପ୍ନ ଥିଲା । ଯୁବରାଜ ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ି
କିପରି ନୂଆ କଥା ଶିଖିବେ ସେଥିପାଇଁ ରାଣୀ ଉପଯୁକ୍ତ ଇଂରାଜୀ
ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ ନିଯୁକ୍ତ କରି ରଖିଥିଲେ ।

ପୁଣି ସଙ୍ଗଦୋଷରୁ ଯୁବରାଜ ଯେପରି ରାଜାର କଠୋର
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଥା ପାଶୋରି ବିଳାସରେ ନ ମାଡ଼ନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ରାଣୀ
ପୁଅର ସଙ୍ଗ ବାଛିବାରେ ବଡ଼ କଢ଼ା ନଜର ଦେଇଥିଲେ ।

ରାଣୀ ସୁଶ୍ରୀରାଜ ଅଦର୍ଶ, ଉପଯୁକ୍ତ ପତ୍ନୀ ଭାବରେ, ଯୋଗ୍ୟ
ଶାସନକର୍ତ୍ତ୍ରୀ ଭାବରେ ଓ ସ୍ନେହମୟୀ ମାତା ଭାବରେ ଚିରଦିନ
ଅମର ଥିବ ।

ଭ୍ରମ ଭୋଇ

ମହାତ୍ମା ଭ୍ରମ ଭୋଇ ରେଢ଼ାଶୋଲ ରାଜ୍ୟର ଜଣେ ଦରିଦ୍ର
କନ୍ୟା ଘରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଜନ୍ମରୁ ଅନ୍ଧ ଥିଲେ । ୧୮୭୩
ସାଲ ବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରାୟ ଅଠବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଥିଲା । ସେତେ-
ବେଳେ ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅନାବୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଖାଦ୍ୟ କଷ୍ଟ ହେବାରୁ
ତାଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ ମା ତାଙ୍କୁ ଧରି ସୋନପୁର ରାଜ୍ୟକୁ ପଳାଇ
ଆସିଲେ ।

ସୋନପୁର ରାଜ୍ୟର ନୁଆଗଡ଼ ନାମକ ଗାଁର ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ଘରେ ମା ପୁଅ ଦୁହେଁ ରହିଲେ । ମା ପାଞ୍ଚଲେକର ଧାନ କୁଟେ ଓ
ପୁଅ ଧାନ ସାଜୁଳି ଦିଅନ୍ତି, ଅତି ପ୍ରତି କାର୍ଯ୍ୟରେ ମାଆଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ
କରନ୍ତି । ଟିକିଏ ବଡ଼ ହୋଇ ଗଲେ ଭ୍ରମ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଗାଈ
ଚରାଇଲେ ।

ସେ ଅନ୍ଧ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଗାଈଚରା ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଥାଏ । ସେ
ଗାଈମାନଙ୍କୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାଁ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଚରାଇ ଗଲେବେଳେ
ଗାଈମାନଙ୍କର ନାମ ଧରି ଡାକି ଡାକି ଗାଈଙ୍କୁ ନେଇ ଯାଆନ୍ତି ।
ଅସିଲବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେପରି ନାଁ ଧରି ଡାକି ଡାକି ଘରକୁ ଫେରିବା
ଆଣନ୍ତି । ସଞ୍ଜବେଳେ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଘରେ ନିତି ପାଠ ହେଉଥିବା

ଭାବେତ ଶୁଣନ୍ତି । ଆଉ ଗାଈ ଚରାଇ ଗଲବେଳେ ଗାଈକୁ ଚର-
ବାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ନିଜେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ବସି ଶୁଣିଥିବା ବିଷୟ
ଗୁଡ଼ିକ ଆଉ ଥରେ ଭାବନ୍ତି, ପୁଣି କେତେବେଳେ କେମିତି ବଡ଼
ପାଟିରେ ଶୁଣିଥିବା ଭାବେତକୁ ଗାଇ ଯାଆନ୍ତି ।

ତାକୁ ଯେତେବେଳେ ଖୋଲବର୍ଷ ବନ୍ୟସ, ସେତେବେଳେ
ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଅଦ୍ଭୁତ ଘଟଣା ଘଟିଲା । ଦିନେ ସେ ଗାଈ ଚରାଇ
ଯାଇଥିବାବେଳେ ଗୋଟିଏ ଗାଈ ପ୍ରସବ କଲା । ନାଁ ଧରି ଡାକ-
ବାରୁ ସେ ଗାଈଟି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିଲା, କିନ୍ତୁ କୁଅ ଛଡ଼ା ଆସିଥିବାରୁ
ପୁଣି ତାର କୁଅ ପାଖକୁ ଫେରିଗଲା । ଗାଈ ନ ଆସିବା ଜାଣି,
କାରଣ ବୁଝି ନ ପାରି, ଭ୍ରମ ଗାଈକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ଗୋଡ଼ାଇଲେ ।
ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଗୋଟିଏ ଶୁଖିଲା କୁଅ ଭିତରେ ସେ ପଡ଼ିଗଲେ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗାଈମାନେ ଘରକୁ ଫେରିଲେ କିନ୍ତୁ
ସେହି କୁଆଁଳା ଗାଈଟି ଆଉ ଭ୍ରମ ଘରକୁ ଫେରିଲେ ନାହିଁ । ଏହା
ଦେଖି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଖୋଜ ଖୋଜ ଯାଇ ଗାଈକୁ ଆଣିଲେ କିନ୍ତୁ ଭ୍ରମ
କୁଅ ଭିତରେ ଥିବାରୁ ଆଉ କୁଅ ମୁହଁରେ ଅନାବନା ଘାସ, ଲଟା-
ଗୁଡ଼ାକ ଉଠି ଥିବାରୁ ତାକୁ ଦେଖି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ଏପରି ତିନିଦିନ ଯାଏ, ଭ୍ରମ ସେ କୁଅ ଭିତରେ ପଡ଼ିରହିଲେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଖୋଜ ଖୋଜ ହଇରାଣ ହୋଇ ଶେଷରେ ଭ୍ରମଙ୍କର ଆଶା
ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ କିନ୍ତୁ ସେହି ଗାଈଟି ଚରିଲେବେଳେ ସବୁଦିନ
କୁଅ ଗୁରପାଖରେ ରୁଲେ । ଏଥିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ମନରେ ସନ୍ଦେହ
ଜାତ ହେବାରୁ ଦିନେ ସେ କୁଅ ଭିତରକୁ ଗୁହଁ ଦେଖିଲେ ସେ
ଭ୍ରମ କୁଅ ଭିତରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅନନ୍ଦରେ ସେହିକ୍ଷଣି ତଳ ଆଉ ଦଉଡ଼ି ଅଣାଇ କୁଅ ଭିତରକୁ ପକାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଭ୍ରାମଙ୍କର ଚେତା ନ ଥିବାରୁ ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି ଏବଂ ଯେତେ ଡାକିଲେ ଶୁଣୁ ନଥାନ୍ତି । ବହୁତ ଡକାଡ଼କ କରିବାରେ ସେ ଚେତା ପାଇ ତଳରେ ବସି ଉପରକୁ ଆସିଲେ ।

ଉପରକୁ ଆସି ଭ୍ରାମ କହିଲେ, “ମୋତେ ଆଲ୍ଲାଅରୁ କାହିଁକି ଅନ୍ଧାରକୁ ଆଣିଲ ?” ଆଉ ପୁଣି କହିଲେ, “ସେ କୁଅରେ ପଡ଼ିଲାକ୍ଷଣି ତାଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଆଲ୍ଲାଅ ଦୂଶ୍ୟ ହେଲା, ସେ ଆଲ୍ଲାଅରେ ସେ ମିଶିଗଲେ ।”

ଏ ଘଟଣା ପରେ ସେ ଆଉ ଘରେ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ନାହିଁ ଏବଂ ଉପଦେଶ ନେବାପାଇଁ ଡେଙ୍କାନାଲ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଯୋରନ୍ଦା ମଠର ମହିମା ଗୋସାଇଁଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ ।

ସେଠାରେ ସେ ମନ୍ତ୍ର ଉପଦେଶ ନେଇ କେତେଦିନ ଗୁରୁଙ୍କ ପାଖରେ ରହିଲେ । ଗୁରୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ପୁଣି ସୋନପୁର ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରି ଆସିଲେ ଆଉ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ “କୁମ୍ଭିପଟିଆ ଧର୍ମ” ପ୍ରସାର କଲେ ।

ଭ୍ରାମ ଗୁରୁଦେବଙ୍କୁ ଭଗବାନଙ୍କର ବଡ଼ ଅବତାର ବୋଲି ମାନୁଥିଲେ । ମୁର୍ଖିପୁଜା ଓ ଜାତିବେଦକୁ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ ।

ଡେଙ୍କାନାଲରୁ ଫେରି କେତେଦିନ ସୋନପୁର ରାଜ୍ୟର ଗୁଲ୍ଲନ୍ଦା ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ କୁମ୍ଭାର ଘର ବାହାରେ ରହି ଧର୍ମପ୍ରସାର କଲେ । ଶତ ଶତ ଲୋକ ଧର୍ମ ଉପଦେଶ ଶୁଣିବାକୁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସୁଥିଲେ ।

ରାଜା ନାଳାଧରା ସିଂହଦେବଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଶୋନପୁରରେ ରାଜତ୍ବ କରୁଥିଲେ । ଗୁଣଗ୍ରାସୀ ରାଜା ଭ୍ରମ ଭୋଗକୁ ଶଲ୍ୟପାଲିରେ ମଠ ତୋଳିବାକୁ କୌଣସି ବାଧା ଦେଲେ ନାହିଁ, ବରଂ ଅନେକ ରକମରେ ତାଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେଲେ ।

ଭ୍ରମ ଭୋଗଙ୍କର ମନେ ରଖିବା ଶକ୍ତି ଅସାଧାରଣ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନେ ଅନେକ ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ତାଙ୍କୁ ଶୁଣାଉଥିଲେ । ସେ ସବୁ ଶୁଣି ଶୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁଙ୍କ ଉପଦେଶ ସବୁକୁ ସ୍ମରଣ କରି ସେ ଲୋକଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଧର୍ମବାଚ ଦେଖାଇଲେ । ତାଙ୍କ ଧର୍ମକୁ ବୁଝାଇବା ପାଇଁ ସେ ଅନେକ ଗୀତ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କର ଗୀତ ରଚନାଧରଣ ଶୁଣିଲେ ଅଜି ଅଶ୍ରୁକ୍ତ ହେବାକୁ ହୁଏ । ତନ୍ତ୍ର ଗୁରୁଗଣ ଶିଷ୍ୟ ଲେଖନ ଓ ତାଳପତ୍ର ଧରି ତାଙ୍କୁ ଘେରି ବସୁଥିଲେ । ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ତନ୍ତ୍ର ଗୁରୁଗଣ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ପଦେ ପଦେ ରଚନା କରି ତାଙ୍କୁ ଦେଉଥିଲେ । ଭଲ ଭଲ ଗ୍ରନ୍ଥର ପଦ ରଚନାବେଳେ କୌଣସି ରକମର ଗୋଳମାଳ ହେଉ ନ ଥିଲା । ସମୟ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଗୀତର ବିଭିନ୍ନ ପାଦ, ସେ ଧାନ୍ତ ହୋଇ ବସିଥିବା ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କୁ ଦେଉଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସାରିଲା ପରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଯୋଡ଼ି ଦେଲେ ସେ ଗୀତ ପୁରା ହେଉଥିଲା ।

ତାଙ୍କ ରଚିତ ସୁତ-ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି, ଶୁଭ-ନିଷେଧ ଗୀତା ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କୁ ଅଜି ମଧ୍ୟ କୁମ୍ଭିପଟିଆମାନେ ବେଦପରି ମାନନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭ୍ରଷ୍ଟାବତ୍ତେ ମଧୁର ଓ ସରଳ ଯେ କୁମ୍ଭିପଟିଆ ବାବାଜିମାନେ ବୁଲି ବୁଲି ତାହାକୁ ଗାଉଥିଲାବେଳେ ଶୁଣିବା ଲୋକର ହୃଦୟରେ ଶାନ୍ତିର ଲହରୀ ଖେଳିଯାଏ ।

ବିନିକା

ବେଦ ପୁରାଣେ ବୈବସ୍ୱତ ମନ୍ତ୍ର ନାମରେ ଭାରତର ଜଣେ ସମ୍ରାଟ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଦଶଟି ପୁଅ ଥିଲେ ଆଉ ଭଳା ନାମରେ ଗୋଟିଏ ହିଅ ଥିଲା । ବୈବସ୍ୱତ ମନ୍ତ୍ର ଭଳାଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣ କୋଶଳ ଓ ଆଉ କେତେକ ରାଜ୍ୟ ଭାଗ ଦେଇଥିଲେ । ଭଳା ନିଜର ଶୁଭପୁଅଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅପଣାର ରାଜ୍ୟ ସବୁକୁ ବାଣ୍ଟି ଦେଲେ ।

ବିନିତାଶ୍ୱ ନାମକ ପୁଅର ଭାଗରେ ଦକ୍ଷିଣ କୋଶଳ ପଡ଼ିଲା । ବିନିତାଶ୍ୱ ମହାନଦୀ କୂଳରେ ରାଜଧାନୀ ବସାଇ ନିଜ ନାମ ଅନୁସାରେ ତା ନାଁ ବିନିତାଶ୍ୱ ପୁର ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ବିନିତାଶ୍ୱ ପୁର କାଳକ୍ରମେ ବିନିତ ପୁର ନାମରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା ।

ଯଯାତି, ଜନମେଜୟ ଆଦି ସୋମବଂଶୀ ଗୁପ୍ତ ରାଜାମାନେ ଏହି ବିନିତ ପୁରରୁ ଅନେକ ଗାଁ ଦାନ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

ବିନିତ ପୁରକୁ ଆଜିକାଲି ଲୋକେ ବିନିକା ବୋଲି କହନ୍ତି । ଏହି ବିନିକା ପାଖରେ ଥିବା ଚେଦା ନାମକ ଗାଁରେ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଣା ଶିବମନ୍ଦିର ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ରହିଅଛି ।

ମହାନଦୀ ବାଟେ ଯେତେବେଳେ ବେପାରୀ ଓ ଯାତ୍ରୀ ଡଙ୍ଗା-ମାନ ପ୍ରଭୃତି ପରିମାଣରେ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିଲା, ସେତେବେଳେ ବିନିକା ମହାନଦୀ କୂଳର ଗୋଟିଏ ଭାଗ ବଡ଼ ସହର ଓ ନୌ-ବନ୍ଦର ଥିଲା । ଅଦ୍ୟାପି ସୁଦ୍ଧା ଏଠାରେ ଅନେକ କନ୍ଦାସ, ଭୂଲିଆ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟୀ ବାସ କରନ୍ତି ।

ପ୍ରତାପ ଦେଓ

ପାଟଣା ମହାରାଜା ହମୀର ଦେଓ ମଲବେଲେ ତାଙ୍କ ପୁଅ ପ୍ରତାପ ଦେଓ ସାତବର୍ଷର ବାଳକ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ମା ନାବାଳକ ପୁଅ ତରଫରୁ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ରାଜ୍ୟଶାସନକାର୍ଯ୍ୟ ଚଳେଇଲେ, କିନ୍ତୁ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ରାଜ୍ୟରେ ନାନାଦି ଅତ୍ୟାଚାର କଲେ ।

ପାଟଣାର ପ୍ରଜାମାନେ ଯାଇ ଏ ବିଷୟ ସମ୍ବଲପୁର ମହାରାଜା ବଳରାମ ଦେଓଙ୍କ ଆଗରେ କହିଲେ । ସେ ଏହା ଶୁଣି ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟକରିବା ଲାଗି ନିଜର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ହୃଦେନାରାୟଣ ଦେଓଙ୍କୁ ପଠାଇଲେ । ରାଣୀ ଏଥିରେ ଅପମାନ ହେଲା ବୋଲି ବିରୋଧ, ଦୁଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବୋଲରେ ପଡ଼ି ନିଜର ବାପଘର ନନ୍ଦପୁରକୁ ପଳାଇଲେ ।

ପ୍ରତାପ ଦେଓ ମାମୁଁଘରେ ରହି ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କେତେକ ଦିବସ ଲେପରେ ବଙ୍ଗର ମୁସଲମାନ ଶାସନ-କର୍ତ୍ତା ସୁଲେମାନ୍ ଓଡ଼ିଶା ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଜେପତି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ନିଜର ସାମନ୍ତ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ମୁସଲମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ନନ୍ଦପୁରର ବିଶ୍ଵମ୍ଭର ଦେଓଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଜେପତିଙ୍କର ଆଦେଶ ହେଲା । ସେତେବେଳକୁ ପ୍ରତାପ ଦେଓ ପୁଣି ଯୁବକ । ବିଶ୍ଵମ୍ଭର ଦେବ, ଭଣିଜା ପ୍ରତାପ ଦେଓଙ୍କ ଅଧୀନରେ ନିଜ ସୈନ୍ୟ ପଠାଇଲେ ।

ପ୍ରତାପଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିବଳ, ଦମ୍ଭ, ସାହସ ଓ ବୀରପଣ ଆଦେଶି ଓଡ଼ିଶା ରାଜା ତାଙ୍କୁ ନିଜର ସବୁ ସୈନିକମାନଙ୍କ ଉପରେ ବଡ଼

ସେନାପତି କଲେ । ପ୍ରତାପ ଦେଓ ଏପରି କୌଶଳରେ ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇଲେ ଯେ ସୁଲେମାନ୍ ହାରି ଯାଇ ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ ପଳାଇଲେ ।

ପ୍ରତାପଙ୍କର ଏପରି ଭଲଗୁଣ ଦେଖି ଗଜପତି ବଡ଼ ସନ୍ତୋଷ ହେଲେ । ସେ ନିଜର ଭଉଣୀଙ୍କୁ ଯାଗକରି ପ୍ରତାପ ଦେଓଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିବାହ କରାଇ ଦେଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ରାଜଧାନୀରେ ଏ ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ମାମୁଁ ବିଶ୍ଵନୁର ଦେଓ ଯାଇ ପ୍ରତାପଙ୍କୁ ବିଭୀ କରାଇ ଦେଲେ ।

ପ୍ରତାପ ଦେଓ ନିଜ ରାଣୀଙ୍କ ଧରି ନନ୍ଦପୁରକୁ ଫେରିଆସିଲେ । କେତେକ ଦିନ ଗଲାପରେ ଖେମଣ୍ଡି ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରତାପ ଦେଓଙ୍କର ମନ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ପ୍ରତାପ ଦେଓ ସୈନ୍ୟସଂଗ୍ରହ କରି ଖେମଣ୍ଡି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼େଇ କଲେ । ଲଢ଼େଇରେ ଖେମଣ୍ଡି ରାଜା ହାରିଗଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ସମ୍ବଲପୁର ରାଜା ବଳରାମ ଦେଓ ମରିଗଲେ । ପାଟଣାରେ ଶାସନ କରୁଥିବା ତାଙ୍କର ବଡ଼ପୁଅ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଅଭିଷେକ ହେବାରୁ ପାଟଣା ରାଜ୍ୟର ଜମିଦାର, ଉତ୍ତର ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରଜାମାନେ ମିଳି ପ୍ରତାପ ଦେଓଙ୍କୁ ନନ୍ଦପୁରରୁ ଆଣିବାକୁ ଗଲେ ।

ପ୍ରତାପ ଦେଓ ପାଟଣାକୁ ଆସି ରାଜା ହୋଇ ଶାସନ ଚଳାଇଲେ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ମାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇଥିବା ସେହି ପୁରୁଣା ମନ୍ଦିରମାନେ ଆସି ପୁଣି ରାଜ୍ୟରେ ଗୋଳମାଳ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ପ୍ରତାପ ଦେଓ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତଡ଼ି ପୁଣି ରାଜ୍ୟକୁ ଶାନ୍ତି ଫେରାଇ ଆଣିଲେ ।

ପ୍ରତାପ ଦେଓ ନିଜର କନିଷ୍ଠ ପୁଅ ଗୋପାଳ ରାଏକୁ ଖୋରକ-ପୋଷାକ ପାଇଁ ଖଡ଼ିଆଳ ଜମିଦାରୀ ଦେଇଥିଲେ ।

ଚମ୍ପା ତଲ୍ଲୀନ

ଦନ୍ତେଶ୍ୱରୀ ପାଟଣାକୁ ବାହାର ଆସିବାରୁ ବସ୍ତ୍ରର ରଜାକୁ ଭାସି ବାସୁଲୀ । କେତେଦିନ ଲୋ ପରେ ସେ ଦନ୍ତେଶ୍ୱରୀଙ୍କି ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପାଇଁ ନିଜର ସେନାପତିମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ସୈନ୍ୟ ଦେଇ ପାଟଣାକୁ ଯାଇଲେ । ସେମାନେ ଆସି ପାଟଣା ଡେଇଁ ରାତିରେ ଘେରିଗଲେ ।

ଭୁ-ସାଗରର ବଡ଼ ବଡ଼ ଆକ୍ରମଣକୁ ଡେଇଁ କାନ୍ଥ ମନେ କରି ବସ୍ତ୍ରର ସୈନ୍ୟମାନେ ବହୁତ ଶର ଓ ଗୁଳି ନିକ୍ଷେପ କଲେ, କିନ୍ତୁ ରାତି ପାହି ସକାଳ ହେଲାଣି ସେମାନେ ନିଜର ଭୁଲ ବୁଝିପାରି ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ପଳାଇ ଗଲେ ।

କେନ୍ଦୁସୂତ୍ରର ଡେଇଁଆ ରଜାଙ୍କଠାରୁ ହୁକୁମ ପାଇ ଯାଇ ବସ୍ତ୍ରର ସୈନ୍ୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ଅନେକ ବସ୍ତ୍ରର ସୈନ୍ୟ ମଲେ ଓ ବାକୀ କେତେଜଣ ଯାଇ ବୁଝିବୁଝିନାମକ ଜଙ୍ଗଲରେ ଲୁଚି ରହିଲେ । ଡେଇଁଆ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜିଣି ଗଡ଼ିଲେ ।

ସେତେବେଳେ ଦଶହରା (ଆଶ୍ୱିନ) ମାସ ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁ ଝାଙ୍କରକୁ ପାଟଣେଶ୍ୱରୀ ଆସୁଥିଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଝାଙ୍କର-ଠାରେ ପାଟଣେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀ ଉଭା ହେଉଥିଲେ ତାକୁ ବଳୀ କୁହା-ଯାଉଥିଲା । ସେହି ବଳୀ ନାଚି ନାଚି ଆଗେ ସେହି “ବୁଝି ବୁଝି”

ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରକୁ ପଶିଗଲାବେଳେ, ସେଠାରେ ଲୁଚି ରହିଥିବା ବସ୍ତ୍ରର ସୈନ୍ୟମାନେ, ତାର ମୁଣ୍ଡ କାଟି ପକାଇଲେ ଏବଂ ସେ ମୁଣ୍ଡଟାକୁ ଧରି ବସ୍ତ୍ରରକୁ ପଳାଇ ଗଲେ । ଏଣେ ବଳୀର ମୁଣ୍ଡଘାତ ଶୁଣିତା କେବଳ ନାଚି ନାଚି ପାଟଣେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ଦେଉଳ ପାଖକୁ ଆସିଲା, କିନ୍ତୁ ଦେଉଳ ଭିତରକୁ ନ ଯାଇ ବାହାରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଚମ୍ପା ଫୁଲଗଛ ତଳରେ ପଡ଼ିଲେ । ସେଦିନଠାରୁ ପାଟଣେଶ୍ୱରୀ, ଚମ୍ପା ତଳୁଏନ ନାମରେ ସେଠାରେ ପୂଜା ପାଉଅଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଞ୍ଜିକ

ପାଟଣା ଗଡ଼ରେ ଶାସନ କରୁଥିବା ଅଠ ମଞ୍ଜିକଙ୍କ ଭିତରେ କେଉଁଟ ଜାତିର ଜଣେ ମଞ୍ଜିକ ଥିଲେ । ବଳରାମ ଦେଉଳ ସମ୍ବଲପୁର ଲୋକେଲେ ତାଙ୍କର ବଂଶରୁ କେତେଜଣଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ । ଦେଉଳୀନ୍ କୃଷ୍ଣ ବଡ଼ମଞ୍ଜିକ ଏହି ବଂଶରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । ମଦନ ଗୋପାଳ ସୋନପୁରରେ ରାଜଧାନୀ ବସାଇଲାବେଳେ ଏହି ବଂଶରୁ କେତେଜଣଙ୍କୁ ସୋନପୁର ନେଇ ନିଜର ଯୁଦ୍ଧବିଭାଗରେ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ବଂଶର ବାଉଁଶୁଣୀ ଶାଖାରେ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଞ୍ଜିକ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ପିଲାଦିନୁ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତର ପରିଚୟ ମିଳିଥିଲା । ସେ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଗୁଡ଼ିଆଳୀ ପଢ଼ା ଶେଷକରି ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ିବାପାଇଁ ସମ୍ବଲପୁର ଗଲେ । ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବେ ସେ ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ପାସ କରିଥିଲେ ।

ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ପାସକରି ସେ ଘରକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ସୋନପୁରର ତତ୍କାଳୀନ ଗୁଣଗ୍ରାସ୍ତା ରାଜା ନୀଳାଧର ସିଂହଦେଉଳ

ତାଙ୍କୁ ସେ ସ୍ଥାନର ଏକ୍ସ୍‌ପ୍ଲୋ-ଇଣ୍ଡ୍ରାକ୍ଟର ମିଡଲ୍-ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । କେତେକ ମାସ ପରେ ସେ ସମ୍ବଲପୁର ହାଇସ୍କୁଲର ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ।

ସମ୍ବଲପୁରରେ ଶିକ୍ଷକ ଥିବାବେଳେ ପାଟଣାର ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେଓ ତାଙ୍କୁ ଅତି ଆଗ୍ରହରେ ଆଣି ବଲଙ୍ଗିର ମି. ଇ. ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ତା ପରେ ତାଙ୍କୁ କେତେ ଦିନ ପାଟଣା ଷ୍ଟେଟ୍, ଦେଓଂସାନ ଅଫିସର ହେଉକ୍ଲାକ୍ ଓ ନାଏବ ଡିପୁଟି ଲିଫ୍ଟର କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ପାଟଣାର ଶିକ୍ଷା ଉଚ୍ଚତମ ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁ ତାଙ୍କ ମନକୁ ଆସୁ ନଥିଲା । ଦୈବଯୋଗେ ତାଙ୍କୁ ପାଟଣା ଷ୍ଟେଟର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଡେପୁଟି ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଗଲା । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସେ ପ୍ରାୟ ୨୦ ବର୍ଷ କାଳ କରିଥିଲେ ।

ସେ ଏତେ ହୃଦୟତାର ସହିତ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ଯେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସ୍କୁଲିଂ ଖ୍ୟାତି ପ୍ରାୟ ତିନିଗୁଣି ବଢିଯାଇ ଥିଲା , ଆଉ ଛାତ୍ରଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ସେହି ପରିମାଣରେ ବଢିଥିଲା ।

ତାଙ୍କର ଅମାୟିକ ବ୍ୟବହାର ଓ ଶିକ୍ଷାପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ଦେଖି ପାଟଣା ଷ୍ଟେଟର ବିଭାଗ ଗ୍ରାମର ଲୋକେ ନିଜ ଯତ୍ନରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ସ୍କୁଲ ଖୋଲିଥିଲେ । ବିଶେଷତଃ ସେହିସବୁ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ସ୍କୁଲ ଘରଗୁଡ଼ିକ ପକ୍ଷା ହୋଇଯାଇଥିଲା । ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷାପ୍ରତି ସେ ବିଶେଷ ମନୋଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଉତ୍ସାହରେ କେବଳ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ଅନେକ ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଏ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟର ସୁସମ୍ପାଦନ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଅନେକ ସମୟ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତାହାହେଲେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ଜନ୍ମଭୂମି କୋଶଳ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ମମତା ଏତେ ଅଧିକ ଥିଲା ଯେ ଅବସର ସମୟ ନିୟୋଜିତ କରି ସେ ଅନେକ ଇତିହାସ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ସେ ସବୁ ପୁସ୍ତକମଧ୍ୟରୁ କେବଳ “ଫକ୍ସିପ୍ସ କୋଶଳ ଇତିହାସ” ଶକ୍ତିକ ଛପା ହୋଇଅଛି । ଆଉ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ବିରାଟ କୋଶଳ ଇତିହାସ, ୧୭୦୦ ପୃଷ୍ଠା ବ୍ୟାପୀ ପ୍ରକାଶ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛପା ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟ ପଚାରିଲେ ସେ କହନ୍ତି, “ଇତିହାସ ନ ଜାଣିଲେ ଜାତି କେବେ ନିଜକୁ ଚିହ୍ନିପାରେ ନାହିଁ, ତେଣୁ ସେ ଜାତି କେବେ ଉନ୍ନତ କରିପାରେ ନାହିଁ ।”

ଶାଳି ଇତିହାସ ଦିଗରେ ସେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ଥିଲା ତାହା ନୁହେଁ, ଧର୍ମଦିଗରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ନିଷ୍ଠା କମ୍ ନ ଥିଲା । ଧର୍ମ ଅଲୋଚନାପାଇଁ ତାଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ଓ ମହାରାଜା ଦଳଗଞ୍ଜନ ସିଂହଙ୍କ ସହାୟତାରେ ବଳରେ ସନାତନ ଧର୍ମସତ୍ତା ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସଭା ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ସେ ସଭାର ମୁଖପତ୍ର ରୂପେ “ସନାତନ-ଧର୍ମ-ପତ୍ରିକା” ନାମରେ ଶକ୍ତିଏ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଲାଙ୍ଗିରରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା । ସେ ଗୀତାର ଟୀକା, ସମସ୍ତ ଉପନିଷଦ ଓ ଋକ୍‌ବେଦର ସରଳ ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ମଧ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ।

ବଲାଙ୍ଗିର କଲିଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟ ସମିତିର ସେ ମେରୁଦଣ୍ଡ ଥିଲେ ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ । ମୃତ୍ୟୁସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଇତିହାସ, ସାହିତ୍ୟ ଓ ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚାରେ କ୍ଳାନ୍ତି କିମ୍ବା ବରକ୍ତି ବୋଧ କରି ନଥିଲେ ।

ତା ୧୦-୧୧-୧୯୩୪ ଦିନ ତାଙ୍କର ପବିତ୍ର ଆତ୍ମା ମର କଲେବର ତ୍ୟାଗକରି ଅମର-ପୁରୀ ପଥରେ ଯାହା କଲା ।

ମହାରାଜା ଦଳଗଞ୍ଜନ ସିଂହଦେଓ

ମହାରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେଓଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କ କକା ଦଳଗଞ୍ଜନ ସିଂହ ପାଟଣା ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ । ସିଂହାସନରେ ବସିଲାବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ ଅଶରୀଳିଃ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଥିଲା ।

ଦଳଗଞ୍ଜନ ସିଂହ ବଡ଼ ବିଚକ୍ଷେଷୀ ଲୋକ ଥିଲେ । ସେ ଇଂରାଜୀ, ସଂସ୍କୃତ, ପାର୍ଶୀ, ଉର୍ଦ୍ଦୁ, ହିନ୍ଦୀ, ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଭଲରୂପେ ଜାଣିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ହାତର ଅକ୍ଷର ଅତି ସୁନ୍ଦର ଥିଲା ।

ସଂସ୍କୃତ ଆଉ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ବଡ଼ ଆଗ୍ରହ ଥିଲା । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ସମୟରେ ଅନେକ ପଣ୍ଡିତ ଆଦର ପାଇ ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଥିଲେ ।

ଧର୍ମ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ ଆହ୍ୱାନ ଥିଲା । ଆଜିକାଲି ବଲାଙ୍ଗିରରେ ପାଟଣା ଷ୍ଟେଟ ପାଇଁ ଯେଉଁ ସନାତନ ଧର୍ମସଭା ଅଛି, ତାକୁ ସେ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏ ସଭା ପକ୍ଷରୁ ତାଙ୍କ ସମୟରେ ସନାତନ ଧର୍ମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ବାହାରୁଥିଲା ।

ସେ ବଲାଙ୍ଗିରରେ ଦଳଗଞ୍ଜନ ପ୍ରେସ୍, ଦୁଇମହଲା ପକ୍କା କଚେରୀ, ସାଲେକଟା ଓ ଦେ ଗାଁ ଡାକବଙ୍ଗଳା କରାଇଥିଲେ । କରଙ୍ଗାକଟା ଓ ପ୍ରତାପ ସାଗରକୁ ଖୋଲାଇ ଦଳ ସାଗର ଓ ରାଣୀ ସାଗର ନାମ ଦେଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ପବିତ୍ର ବାଗ୍ ବୋଲି ଜଣେ ଠିକାଦାର ନରସିଂହ ମନ୍ଦର ତୋଳାଇଥିଲେ ।

ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଗୁରୁଆଡ଼େ ଛପନ ସାଲ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ୧୮୯୧ ଓ ୧୯୦୦ ଏହି ଦୁଇବର୍ଷ ହୋଇଥିଲା । ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇବାରୁ ଲୋକେ ନାନା ରକମର ଅଖାଦ୍ୟ ଖାଇ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅମାଶୟ ରୋଗରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ ।

ମହାରାଜା ଦଳଗଞ୍ଜନ ସିଂହ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ହଜାର ହଜାର ଭୋଗୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେବାପାଇଁ ଅଳ୍ପକ୍ଷମାନ ଖୋଲିଥିଲେ ଏବଂ ହଜାର ହଜାର ଦରିଦ୍ର ଲୋକଙ୍କୁ ମୁକ୍ତିଭିକ୍ଷା ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଇଥିଲେ । ବନ୍ଧ, ସଡ଼କ ଆଦି ତିଆରି କରି ଲୋକଙ୍କୁ କାମ ଦେଇଥିଲେ । ଏ ସବୁ କରି ମଧ୍ୟ ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ମରି ଯାଇଥିଲେ ।

ଏହି ସୁଯୋଗ ପାଇଁ ବଣରଥ ବୋଲି ଜଣେ ବିଜ୍ଞାନ ଜାତର ଲୋକ ପ୍ରାୟ ସାତଶହ ଲୋକଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ମହାଦାସରି ଓ ଗନ୍ଧମାର୍ଜନ ପର୍ବତ ଉପରେ ଲୁଚି ରହିଲା ଓ ସୁବ୍ରତା ସମୟ ଦେଖି ପାଟଣା ଓ ବୁଢ଼ାସମ୍ବର ଏହି ଦୁଇ ଇଲକାରେ ପଶି ଲୁଚି ପାଟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଏମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ବେଳକୁବେଳ ବଢ଼ିଗଲା । ଷ୍ଟେଟ୍ ପୋଲିସ୍ ଏମାନଙ୍କୁ ଜବତ କରି ନ ପାରିବାରୁ ପଂଗଲ ନାମକ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ପୋଲିସ୍ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଆସି ବଣରଥକୁ ଧରିଲେ । ଦଳ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ବନ୍ଧୁରରେ ବଣରଥ ଦ୍ଵୀପାନ୍ତର (କଳାପାଣି) ଆଦେଶ ପାଇଲା ।

ଏହିପରି ଗୋଳମାଳ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ରାଜ୍ୟଶାସନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମହାରାଜା ଦଳଗଞ୍ଜନ ସିଂହ ନିଜର ଜ୍ଞାନ ଓ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ପରିଚୟ ଶାସନର ସବୁ ବିଭାଗରେ ଦେଇ ପାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଛଅଟି ପୁଅ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଦେ ଅନେକ ଯତ୍ନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରୀରାଜ ପାଟଣାର ମହାରାଜା ହୋଇଥିଲେ ।

ପ୍ରଭାତ ଦୁବେ

ଚୌଦ୍ଦାନ ରାଜତ୍ବ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଦିନେ ପାଟଣା ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତର ସୀମା ମହାନଦୀର ଦୁଇ ପାଖରେ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣରୁ ଶୟୁ ଅସିଲେ ବାଧା ଦେବାପାଇଁ ପାଟଣା ମହାରାଜାମାନେ ସାରଙ୍ଗଡ଼େ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଟଡ଼ କରିଥିଲେ । ସେ ଟଡ଼ର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଚଳି ପାରିବେ ବୋଲି ଟଡ଼ର ଗୁରୁଆଡ଼େ କେତେକ ଗ୍ରାମ ଦେଇ ସାରଙ୍ଗଡ଼େର ରାଜ୍ୟ ଗଢ଼ିଥିଲେ ।

ତେଣୁ ସାରଙ୍ଗ ଟଡ଼ର ଲୋକେ ପାଟଣାର ଚୌଦ୍ଦାନ ମହାରାଜା-ମାନଙ୍କୁ ନିଜ ମହାରାଜା ବୋଲି ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାନନା କରୁଥିଲେ । ସମ୍ବଲପୁର ସ୍ଥାପନ ହେଲାଦିନୁ ଶାସନ ସୁବିଧା ପାଇଁ ସାରଙ୍ଗ ଟଡ଼ ସମ୍ବଲପୁରର ଚୌଦ୍ଦାନ ମହାରାଜାମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହିଲା ।

ସମ୍ବଲପୁର ମହାରାଜା ଅଜିତ ସିଂହଙ୍କ ରାଜତ୍ବ ସମୟରେ ସାରଙ୍ଗ ଟଡ଼ରେ ପ୍ରଭାତ ଦୁବେ ବୋଲି କବି ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେ ଜାତିରେ ଲରିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ । ଜୟ-ଚନ୍ଦ୍ରକା ନାମକ କବିତାଗ୍ରନ୍ଥରେ ସେ ନିଜକୁ ତହିଁର ଲେଖକ ବୋଲି ପରିଚିତ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲେଖାଥିବା କବିତାମାନଙ୍କରେ ସେ ପାଟଣା ଓ ସମ୍ବଲପୁରର ମହାରାଜାମାନଙ୍କ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଅଛନ୍ତି ।

ପ୍ରଥମେ ସେ ତହିଁରେ ଭାରତର ଶେଷ ସ୍ବାଧୀନ ହିନ୍ଦୁ ସମ୍ରାଟ ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କ ବିଷୟ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି । ତା ପରେ ତାଙ୍କ ବଂଶରେ

ରମେଇ କିପରି ପାଟଣା ରାଜ୍ୟର ଝାଡ଼ ଭିତରେ ଜନ୍ମ ହେଲେ ସେ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଅଛନ୍ତି ।

ରମେଇଙ୍କ ବଂଶର ପାଟଣା ମହାରାଜାମାନଙ୍କ ବିଷୟ ଲେଖି ସେ ସମ୍ବଲପୁର ସ୍ଥାପନକର୍ତ୍ତା ବଳରାମଙ୍କ ବିଷୟର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅତି ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ କରି ଅଛନ୍ତି । ସେ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅଜିତ ସିଂହଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ବଲପୁର ମହାରାଜାମାନଙ୍କ ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ଜୟ-ଚନ୍ଦ୍ରକାର ଭ୍ରଷା ରାଜସ୍ଥାନୀ ମିଶା ଲାଗିଅ । ଅଜିକାଲି ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଗୁପ୍ତିବା କଷ୍ଟକର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଭ୍ରଷା ସରଳ ଥିବାରୁ ସେ କାଳର ଲୋକେ ତାହା ପଢ଼ି ଆନନ୍ଦ ପାଇ ପାରୁଥିବେ ।

କବିତାଗୁଡ଼ିକ ସୋରଠା, ତାରକ, ଦୋହରା, ଚୌପାଇ, କରଣା, ରୋଳା ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ବିବିଧ ରାଗ ରାଗିଣୀରେ ରଚିତ । ଆଉ ସବୁ କବିତାମାନ ସଙ୍ଗୀତ ପରି ଗାଇହେବା ଭଳି ଲେଖା ହୋଇଅଛି ।

କବିତାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଧାନ ରସ ବୀର ରସ । ଭ୍ରଷା ଆଉ ଭ୍ରବର ସମାବେଶ ଏପରି ସୁନ୍ଦର ହୋଇଅଛି ଯେ ଲୋକ ଗାଉଥିଲେ ନିତାନ୍ତ ଭାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଶୁଣି ବୀର ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ମନ ବଳାଇବା ।

ସାରଙ୍ଗ ଗଡ଼ରେ ଥିବା ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଦେବନାଗରେ ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖା ହୋଇଅଛି । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଯେଉଁ ଭ୍ରଷାରେ ଲିଖିତ ସେ ଭ୍ରଷାର ପ୍ରଚଳନ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନ ଥିବାରୁ କବି ଜନ-ସାଧାରଣରେ ସେତେ ପରିଚିତ ହୋଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ବଲ୍ଲଙ୍ଗିର

ପାଟଣା ରାଜ୍ୟର ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜଧାନୀ ବଲ୍ଲଙ୍ଗିର, ଗୋଟିଏ ନୂଆ ସହର । ଆଗ ପାଟଣା ଡେଇଁ ବଲ୍ଲଙ୍ଗିରକୁ ଯିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ରାଜଧାନୀ ହୋଇଥିଲା ।

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେଓ ନାଁବାଳକ ଥିବାରୁ ଏ ରାଜ୍ୟ କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ଖାଡ଼ସ୍ ହୋଇ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଶାସନ, ଅଧୀନରେ ୧୮୭୧ ରୁ ୧୮୯୩ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୨୨ ବର୍ଷ କାଳ ରହିଲା । ସେ ସମୟରେ କଳାହାଣ୍ଡିରେ କରମାନଙ୍କ ମେଳା ହେବାରୁ ସମ୍ବଲପୁରରୁ ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର ସେଠାକୁ ଯିବା ଆସିବା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ବାଟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ବଲ୍ଲଙ୍ଗିରରେ ରହିବାକୁ ସୁବିଧା ହେଉଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ପାଟଣା-ଶାସନ-ଭାରପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ଅନେକ ସମୟରେ ବଲ୍ଲଙ୍ଗିରରେ ରହିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା ।

ସେ କର୍ମଚାରୀ ପୁଣି ଦେଖିଲେ ଯେ ପାଟଣା ଡେଇଁ ପୁରୁଣା ବନ୍ଧ ଓ କଟକ ବାଉଁଶର ଝାଡ଼ିଲଗି ସେଠାର ଜଳବାୟୁ ଖରାପ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ବଲ୍ଲଙ୍ଗିର କଳାହାଣ୍ଡି-ସମ୍ବଲପୁର ସଡ଼କର ଉପରେ ଓ ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଥିବାରୁ ସେଠାରେ ରହିବା ଦ୍ଵାରା ଶାସନ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବହୁତ ବିଷୟରେ ସୁବିଧା ହେଉଅଛି । ତେଣୁ ସେ ସମ୍ବଲପୁର ଡେପୁଟି କମିଶନର ସାର୍, ମେକ୍‌ଡୁଗେଲ୍ ସାହେବଙ୍କ ପାଖକୁ ବଲ୍ଲଙ୍ଗିରକୁ ପାଟଣା ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ବିଷୟରେ ଲେଖିଲେ । ସାର୍, ମେକ୍‌ଡୁଗେଲ୍, ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ ମଞ୍ଜୁର ଅଣାଇ ବଲ୍ଲଙ୍ଗିରରେ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ଜେଲ୍, ଡାକ୍ତର ଗାନା, ଜୁହାବଣା ଆଦି ଘରମାନ ତିଆରି ହେଲା । ସୁରପ୍ରତାପ ଦେଓଙ୍କ ରାଣୀ ଅମୃତ-

କୁମାରୀ ଗୋପାଳଜୀ ମନ୍ଦିର ଓ ରାଣୀବନ୍ଧୁ ତଥାର କରାଇଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ନନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାରୁପଣ ନୂଆକରି ବଲଙ୍ଗିର ବସ୍ତ୍ର ବସାଇ ତହିଁ ଭିତରେ ପଶାପାଲି ପରିଚ୍ଛକ ଛକ କରି ସଡ଼କମାନ ପକାଇଲେ ।

ତାପରେ ଦଳଗଞ୍ଜିନ ସିଂହ ମହାରାଜାଙ୍କ ସମୟରେ ପୁରୁଣା କଚେରୀ, ଛପାଖାନା, ମନୋହର ପୁର ପ୍ରଭୃତିର ଘରମାନ ତଥାର ହେଲା । କ୍ଲବ୍, ସମଲେଖରାଜ୍ ଦେଉଳ, ଭଜ ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲ, ବିଜୁଳିବଡ଼ ଓ ଟୋଲ୍ ପ୍ରଭୃତି ପୁଥ୍ପୀରାଜ ସିଂହ ମହାରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ତଥାର ହୋଇଥିଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାରାଜା ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହ, ପାର୍ଲ, ରଞ୍ଜିତ-ରଣି, ଚକ୍ରାଳୟ, ଗବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତିଶାଳା, ପଶୁ ଚକ୍ରାଳୟ, ଧର୍ମଶାଳା ପ୍ରଭୃତି କରି ସହରର ବିବିଧ ଭଲତ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉଅଛନ୍ତି ।

ପୁଥ୍ପୀରାଜ ଦେଓ

ଦଳଗଞ୍ଜିନ ସିଂହଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ପୁଥ୍ପୀରାଜ ଦେଓଙ୍କ ଅଭିଷେକ ପାଟଣା ଡେରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଦରବାରରେ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଥିଲା ।

ପୁଥ୍ପୀରାଜ ଦେଓ ରାଜତ୍ବ ଆରମ୍ଭରୁ ସ୍ବଦେଶପ୍ରେମିକତାର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ । ଜନ୍ମକଲ୍ ବାପପରି ସେ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜାଙ୍କର ହାର-ଗୁହାରୀ ବୁଝୁଥିବାରୁ ଆଜି ତାଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରଜାକୁଳର ହୃଦୟରେ ଜୀବନ୍ତରୂପେ ଅଙ୍କିତ ରହିଅଛି ।

ସେ ଯିବା ଆସିବା ସ୍ବବ୍ୟା ପାଇଁ ରାଜ୍ୟର ଗୁରୁଆଡ଼େ ସଡ଼କ ପକାଇଲେ । ତାଙ୍କ ବଙ୍ଗଳା, ପୋଲିସ୍ ଓ ସ୍କୁଲ ଘରମାନ ପକ୍ଷା କଲେ । କୃଷି ଭଲତ ପାଇଁ ସେ ପ୍ରତିବର୍ଷ କୃଷି ପ୍ରଦର୍ଶନୀ କରି

ପ୍ରଜାକୁ ଉଲ୍ଲସ୍ତ୍ର ପଦ୍ମଲ ଦେଖି ସାଚିଫିକେଟ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଶଂସାପଦ ଓ ପୁରସ୍କାରମାନ ଦେଉଥିଲେ । ଲୋକଙ୍କୁ ଗଛ ଲଗାଇବା ଓ ଫଳ ଫଳାଇବାର ପ୍ରଶାଳୀମାନ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ସେ ଆଦର୍ଶ-ବଢ଼ିଲା ପ୍ରାପନ କରୁଥିଲେ ।

ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଦେଶ ଉନ୍ନତର ପ୍ରଥମ ଓ ପ୍ରଧାନ ସୋପାନ ଜାଣି ସେ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତ ପାଇଁ ବିବିଧ ଯତ୍ନ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ସ୍କୁଲ ଓ ଛାତ୍ର ସଂଖ୍ୟା ବହୁତ ବଢ଼ି ଯାଇଥିଲା । ବଲ୍ଲ-ଜିରିରେ ଥିବା ମି: ଇ: ସ୍କୁଲକୁ ସେ ନାନା ଶୁକନୈତକ ବାଧାସତ୍ତ୍ୱେ ହାଇସ୍କୁଲରେ ପରିଣତ କଲେ । ଷ୍ଟେଟର ପିଲାମାନେ କଲେଜରେ ପଢ଼ିବାପାଇଁ ସେ ଅନେକ ଛାତ୍ରବୃତ୍ତିର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରୁଥିଲେ । ନିଜର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା ସ୍ୱପ୍ନ ତାଙ୍କୁ ଯେତେ ଆନନ୍ଦ ଦେଉଥିଲା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟ ସେତେ ଆନନ୍ଦ ଦେଉଥିଲା କି ନା ସନ୍ଦେହ । ସେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟସାଧନ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ବାଛି ଷ୍ଟେଟର ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗ ଲାଗି ଟ୍ରେନିଂ ଓ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇବାକୁ ବିଦେଶକୁ ପଠେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ଯତ୍ନର ଫଳରୁ ଆଜି ଷ୍ଟେଟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗରେ ଷ୍ଟେଟର ଲୋକ-ମାନେ ରହି ପ୍ରଶଂସିତ ଭାବରେ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଉ ଅଛନ୍ତି । ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତ ପାଇଁ ସେ ବଲ୍ଲଜିରିରେ ଜର୍ଜ୍-ସଂସ୍କୃତ-ଟୋଲ ବସାଇଥିଲେ ।

ଲୋକସାଧାରଣ ଅବସରବିନୋଦନ ଓ ଜ୍ଞାନ ଆଲୋଚନାର ଉପଯୁକ୍ତ ସୁବିଧା ଓ ସୁଯୋଗ ପାଇବେ ବୋଲି ବହୁତ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚକରି ସେ ବଲ୍ଲଜିରିରେ ପ୍ରକାଶ୍ଟ ସବ୍-ସାଧାରଣ-କ୍ଲବ୍-ଘର ତିଆରି କରୁଥିଲେ ।

ହରିଶଙ୍କର ମନ୍ଦିରର ଜାଣି ସଂସ୍କାର, ସମଲେଶ୍ଵରୀ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ ଆଦି ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କର ଆଦେଶରେ ହୋଇଥିଲା ।

ରାଜ୍ୟର ଶାସନଗତ ସୁବିଧା ପାଇଁ ପାଟଣାଗଡ଼ ଓ ଟିଟିଲାଗଡ଼ରେ ଦୁଇଟି ସର୍ବଭାରତୀୟ ତାଙ୍କର ଆଦେଶରେ ଖୋଲ ହେଲା । ରୋଗୀଙ୍କର ଉତ୍ତମ ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ସେ ବଲଙ୍ଗିରରେ ଓଡ଼ିଶା-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରକାଶ୍ଵ ତାକ୍ରରଖାନା ଖୋଲିଥିଲେ ।

ପ୍ରଜାକୁଳର ହୃଦୟରୁ ଏତେ କାମ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ନିଜ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରତି ସେ ଆଦୌ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉ ନଥିଲେ । ବୋଧହୁଏ ସେ ଭାବୁଥିଲେ ତାଙ୍କ ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ-ବିଶାଳ-ବସୁ ସମସ୍ତ ଅତ୍ୟାଗୁରୁ ସହିବ । ଦୈବ ଦୁର୍ବିପାକରୁ ସେ ଅତି ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

କେତେକ ଲୋକ ଫସାରେ ନିଜର ବିଦ୍ୟାବତ୍ତା ଓ ଚରିତ୍ରବତ୍ତା ଆଦି ବଲଗୁଣ ଲାଗି ପୂଜିତ ହୋଇଥାନ୍ତି, ଆଉ କେତେକ ଲୋକ ବିଦ୍ୟାବାନ୍, ଚରିତ୍ରବାନ୍ ଓ ଗୁଣବାନ୍ ଲୋକଙ୍କୁ ପରିଚୟ କରିପାରିବା ହେତୁ ଓ ପର ଦୁଃଖକୁ ଚିହ୍ନିପାରି ତାହା ଦୂରକରି ପାରୁ ଥିବା ହେତୁ ମାନବର ହୃଦୟ-ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରି ପାରିଥାଆନ୍ତି । ବିଦ୍ୟା ଓ ଚରିତ୍ରର ପ୍ରଭାବ ମନ ଉପରେ ଯେତେ ଦିନ ରହେ ମାନବ ହୃଦୟର ସ୍ନେହ, ଭକ୍ତି ଓ ପ୍ରେମ ତହିଁରୁ ଅଧିକ କାଳ ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ । ତେଣୁ ଅଳ୍ପ ମଧ୍ୟ ପୃଥ୍ଵୀରାଜଙ୍କ କଥା ସ୍ମରଣ କରି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପାଟଣାବାସୀ ଶୋକାଶ୍ରୁ ବିସର୍ଜନ କରନ୍ତି ।

ପାଟଣାବାସୀଙ୍କ ହୃଦୟ-ରାଜ୍ୟରେ ପୃଥ୍ଵୀରାଜଙ୍କର ସ୍ଥାନ ସବଦା ଅଚଳ ଓ ଅଟଳ ।

କବି ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର

ଭକ୍ତ ସଙ୍ଗରେ ନୃପ ମୁକୁଟ-ମଣ୍ଡିତ,
କାଳବଳେ ହେବେ ସବେ ଭରୁଁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ।
କନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ଦାନ-କବି, ରହୁବ ଜୀବିତ,
ସେତେଦିନ ଥିବ ଭବେ ଓଡ଼ିଆ-ସାହିତ୍ୟ ॥ (ପ୍ରଜାବାହନ)

—ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ

ରମେଇ ଦେଉଳ ରାଜତ୍ବ ସମୟରୁ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଭୁଲିଆ
ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଜାତିର ଲୋକ ବାସ କରୁଥିବା ଜଣାଯାଏ । ଏ
ଭୁଲିଆ ଜାତିର ମୂଳ-ସ୍ଥାନ ପାଟଣାଚଢ଼େ । ବଂଶ ବଢ଼ିବାରୁ ସେଠାରୁ
ସେମାନେ ଯାଇ ଏ ଅଞ୍ଚଳରୁ ବାସ କରି ଅଛନ୍ତି ।

ପ୍ରାୟ ତିନିଶହ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ କେତେକ ଭୁଲିଆ ଯାଇ
ବରପାଲିରେ ରହିଥିବା ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପଞ୍ଚଭୂଷା ବୋଲି
ଗୋଟିଏ ପରିବାରରେ ୧୮୭୨ ସାଲର ଅଗଷ୍ଟ ମାସରେ ଗଙ୍ଗାଧର
ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ।

ଭୁଲିଆମାନଙ୍କର ଜାତିଗତ ବ୍ୟବସାୟ ଲୁଗାବୁଣା । ଅଜ
କାଲି ପାଟଣାଚଢ଼େର କେତେକ ଭୁଲିଆ ସେପରି ମହାଜନୀ ବ୍ୟବ-
ସାୟ କରୁ ଅଛନ୍ତି, ସେହିପରି ଆଗେ ଏ ଜାତିର ଅନେକ ଲୋକ
ମହାଜନୀ କାରବାର କରୁଥିବାରୁ ଏ ଜାତିର ଲୋକଙ୍କ ଉପାୟ
ମେହେର ମହାଜନ ମଧ୍ୟ ଅଟେ ।

ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ପିତା ଚୈତନ୍ୟ ମେହେର ଲୁଗା ବୁଣି ସାମାନ୍ୟ
ଭାବରେ ଜୀବନଯାପନ କରୁଥିଲେ ।

ବାଲ୍ମୀ ଜୀବନରେ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧୀର ଓ ଶାନ୍ତ ଥିଲା । ଧର୍ମ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ ଅନୁରାଗ ଥିଲା । ଗୁଡ଼ିଆଳୀ ପାଠ ଶେଷ କଲା ସମୟରେ ବରପାଲିରେ ସ୍କୁଲ ଖୋଲିବାରୁ ଗଙ୍ଗାଧର ସେଠାରେ ଷଷ୍ଠଶ୍ରେଣୀ ପଢ଼ିବା ପରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପିତା ଦରିଦ୍ର ଥିବାରୁ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ୁଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଓଲଟ ଲେଖାଏଁ ଲୁଗାବୁଣି ପିତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା ।

ସ୍କୁଲ-ପଢ଼ା ସରିଲା ପରେ ଘରର ସବୁ ଜଞ୍ଜାଳ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କୁ ଗୃହିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଲୁଗାବୁଣିର ଉପାଜ୍ଞିତ ଉପରେ ତାଙ୍କୁ କୁଟୁମ୍ବ ପ୍ରତିପୋଷଣ ପାଇଁ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଏତେ ବାଧା ସତ୍ତ୍ୱେ ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା ଦିନକ ପାଇଁ ସୃଜା ବନ୍ଦ ହେଉ ନଥିଲା । ଲୁଗାବୁଣି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା ମଧ୍ୟ ଚାଲିଥାଏ । ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ପଦମାନ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରି ଲୁଗାବୁଣି ସମୟରେ ଗାଇ ସେ ନିଜର ମନକୁ ଆନନ୍ଦିତ କରୁଥିଲେ ।

ତାଙ୍କର ଏହିପରି ଭଲଗୁଣମାନ ଦେଖି ବରପାଲିର ଜମିଦାର ତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ବିଭାଗର ଏକ ସାମାନ୍ୟ ଚୁକିଶାରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ପରେ କବି ଜମିଦାରଙ୍କର ମୋହରାଜ ବା ମୁନ୍ସୀ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଏହା ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବଲପୁର, ବିଜେପୁର ଓ ପଦ୍ମପୁରକୁ ବଦଳି ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଚୁକିଶାରେ ୧୯୫୭ ଥିରମ୍ବୁ କରି ୧୯୫୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବେତନ ବଢ଼ିଥିଲା । ଅବଶେଷରେ ୧୯୧୭ ସାଲରେ ସେ ପେନ୍ସନ ନେଇଥିଲେ ।

ପେନ୍‌ସନ ପାଇଲା ପରେ ପଟ୍ଟପୁର ଜମିଦାର ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ବରହା ତାଙ୍କୁ ଆଦର କରି ନିଜ ପାଖରେ ନେଇ ରଖିଲେ ଓ ନିଜ ରାଜଧାନୀ ପାଖର ଖଣ୍ଡେ ଗ୍ରାମ ତାଙ୍କୁ ପୁରୁଷାନ୍ତୁକ୍ରମେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ଦେଇଥିଲେ । କବିଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇ ଗୁଣଗ୍ରାସ୍ତ୍ରୀ ଜମିଦାର ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମର ନାମ କବିର ପୁର ଦେଇଥିଲେ । ସେଠାରେ କବିଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଲ ନରହିବା ଯୋଗୁଁ ସେ ନିଜର ଜନ୍ମଭୂମି ବରପାଲିକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ବରପାଲିର ବିଦ୍ୟାନ୍ତରାଣୀ ଜମିଦାର ଲାଲବୀର ସୁର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ସିଂହ ତାଙ୍କୁ ମାର୍ଚ୍ଚିକ ୧୩୦୯ ଲେଖାଏଁ ବେତନ ଦେଇ ନିଜ ପାଖରେ ରଖିଲେ । ଏ ସବୁ ଘଟଣା ଘଟିବାର ବହୁତ ଆଗରୁ ବାମଣ୍ଡା ରାଜା ସର୍ବଦାନନ୍ଦ ଦିଭୁବନ ଦେବ ତାଙ୍କୁ ବାମଣ୍ଡାରେ ବୃତ୍ତି ଦେଇ ନିଜ ପାଖରେ ରଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛାପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ଇଚ୍ଛା ପୂରଣ ହେବା ଆଗରୁ ଦିଭୁବନ ଦେବ ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।

ଏହିପରି ସାମାନ୍ୟ ଆୟୁରେ ନିଜ ପରିବାର ପୋଷଣ କରି ଗଙ୍ଗାଧର ଏକନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା କରୁଥିଲେ ।

ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ିଲା ପରେ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କର କବିତା ଲେଖା ଆଡ଼କୁ ପ୍ରଗତି ଆଗ୍ରହ ଜାତ ହୋଇଥିଲା । “ରସ ରତ୍ନାକର” ତାଙ୍କ ଲିଖିତ ପ୍ରଥମ କବିତା । ତାପରେ ସେ “ଅହଙ୍ଗା ପ୍ରବ” ଲେଖିଥିଲେ । “ଇନ୍ଦ୍ରମତୀ” କାବ୍ୟ ଏହାପରେ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା । କବିଗୁରୁ ରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଏହି କାବ୍ୟ ଆକର୍ଷଣ କରି ପାରିଥିଲା । ସେ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କୁ ବହୁତ ଉତ୍ସାହ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ‘ଭାବ ଓ ଭାଷା ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୁଁ ଏହାକୁ (ଇନ୍ଦ୍ରମତୀ କାବ୍ୟକୁ) ଅତ୍ୟନ୍ତ ଓ ଉଚ୍ଚତ୍ତମ କାବ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ତଳେ ମାତ୍ର କୁଣ୍ଠିତ ହୁଏଁ’

ବୋଲି ଉକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଏହାପରେ “ଉତ୍କଳ ଲକ୍ଷ୍ମୀ” ବ୍ରଜମୋହନ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ରାଧାନାଥ ଓ ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ଭବୟେ ଏ କାବ୍ୟକୁ ଭାଷା ପ୍ରଣୟା କରିଥିଲେ । ଏ ଉତ୍ତରୁ “ମହୁମା” ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ସବୁ ତାଙ୍କ ଗୁଣାବଳୀ କଲ ପୁସ୍ତକରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ସାରିଥିଲା ।

ସମ୍ବଲପୁରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲାବେଳେ “ଜାତକ ବଧ” କାବ୍ୟ ମି. ମଧୁସୂଦନ ଦାସ, ସିଃ ଆଇ. ଭଃ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ବିଜେପୁର ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ “ତପସ୍ବିନୀ” କାବ୍ୟ ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ରାମନାରାୟଣ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ।

ପଦ୍ମପୁରରେ ପେନ୍‌ସନ୍ ନେଇ ଥିଲାବେଳେ କବି ନିଜ ରଚିତ “ପ୍ରଣୟାକୁର”କୁ “ପ୍ରଣୟ ବଞ୍ଚିତା” ଆକାରରେ ଲେଖିଥିଲେ ଓ ପଦ୍ମପୁର ଜମିଦାର ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ବରହାଙ୍କ ଆନ୍ତରାଳ୍ୟରେ ତାହା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ତା ପରେ କବି “କବିତା କଲ୍ଲୋଳ” “ଅଯୋଧ୍ୟା ଦୃଶ୍ୟ” ଓ “ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ” ପ୍ରଭୃତି କାବ୍ୟ କବିତା ଲେଖିଥିଲେ । “କବିତା କଲ୍ଲୋଳ” ରାମନାରାୟଣ ମିଶ୍ର, “ଅଯୋଧ୍ୟା ଦୃଶ୍ୟ” ଓ “ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ” ବାଳମୁକୁନ୍ଦ ବହୁଦାର ଏବଂ ପାରଳାର ମହାରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ଛପାଇ ଦେଇଥିଲେ ।

ତାଙ୍କ ରଚନା ଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ଏଡ଼େ ସରସ ଓ ସରଳ ଯେ ପାଠକ ସହଜେ ତହିଁରେ ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟ ହୋଇଯାଏ । ବ୍ୟାସକବି ଫକୀର-ମୋହନ ସେ ସମ୍ବଳେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।

ବରପାଲି ଦେଶେ ଅଛି ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର,

ତାହାର କବିତା ପଢ଼ିଲିଣି ଡେର ଡେର ।

କବିତାଗୁଡ଼ିକ ପଢ଼ି ମନ ମାନିଯାଏ,
ଅଉ ସେ ଲେଖିବ କିଛି ବାଟ ଚାହିଁଥାଏ ।

ତାଙ୍କ ଲେଖା ଯେପରି ସରଳ, ମଧୁର ଓ ଉଚ୍ଚଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ତାଙ୍କର
ଚରଣ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସରଳ, ମଧୁର, ଓ ଉଚ୍ଚଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ।
ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ସମୟର ଅନେକ ଧନୀ, ଜ୍ଞାନୀ ଓ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ
ବ୍ୟକ୍ତି ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଉଥିଲେ ।

କବିଗୁରୁ ରାଧାନାଥ, ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ, ନନ୍ଦ-
କିଶୋର ବଳ, ସାର୍, ସୁଜ୍ଞାନ ଦେବ, ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ବରିହା ଓ
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶତ ଶତ ବ୍ୟକ୍ତି ତାଙ୍କ କବିତ୍ୱ ଓ ଚରଣରେ ମୁଗ୍ଧ
ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ନିଜଠାରୁ ଅଭିନ୍ନ କରି ଶ୍ରବୁଥିଲେ ।

ଶୁଣିଅଛି, ଦରିଦ୍ରତା କଠୋର ନିର୍ଦ୍ଦାତ,
ସହ କଷ୍ଟେ କବି ! ତୁମ୍ଭେ କର ଦନପାତ ।

X

X

X

ଜନ୍ମିଥାନ୍ତୁ ଯେବେ ସତ୍ୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଶରେ,
ବାଜୁଥାନ୍ତା ନାମ ତବ ଦିଗଦିଗନ୍ତରେ । (ପ୍ରଜାବନ୍ଧୁ)

. ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳଙ୍କ ଉତ୍ସିଃସିତ ପଦାବଳୀ କବିଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କ
ଧାରଣାର ଗଭୀର ପରିଚୟ ଦିଏ ।

ସେ ଏତେ ସମ୍ମାନ ପାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ଜାତି ଓ ଜନ୍ମ-
ଭୂମିକୁ ଭୁଲିଯାଇ ନ ଥିଲେ । ବରପାଲିରେ ସେ “ସାଧୁ ସମିତି”
ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଲୋକହିତକର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଡଢ଼ିଥିଲେ, ଅଉ ଭୁଲିଅ
ଜାତିର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳପାଇଁ ଏକ ଜାତୀୟ ମହାସଭା ଡକାଇ ଅନେକ
ଜାତିହିତକର ପ୍ରସ୍ତାବ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ।

ଗଙ୍ଗାଧର ଦରିଦ୍ରର ପୁଅ । ଅଜ୍ଞାନ ତାକୁ ଭ୍ରାତ ମୁଁକ ପାଇଁ କାୟିକ କ୍ଲେଶ ସହିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଯୁକ୍ତ କେବଳ ତାଙ୍କ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଲାଭରେ ପ୍ରଧାନ ବାଧା ଦେଉଥିଲା । ତଥାପି ସୁଦ୍ଧା ଆଧୁନିକ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଅତି ଉଚ୍ଚରେ ।

ପେଟଟନ୍ତା ଅନେକ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ମଧୁମୟୀ କଲ୍ୟାଣକୁ ବନ୍ଧୁ କରି ଦେଉଥିଲା । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କ ଭ୍ରାତୃପ୍ରବଣ ହୃଦୟର ପ୍ରବଳ ଭ୍ରାତୃପ୍ରି ସେ ସମୟ ସମୟରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରିଥିଲେ । ତାହା ଅଜି ତାଙ୍କୁ ଅମର କରି ରଖିଥିଲା । ତାଙ୍କର ଲାଗି ଏ ଅଞ୍ଚଳ ଅଜି ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ପରିଚିତ ।

ଦେଶ ଯଦି କବିଙ୍କୁ ଉଦରଟନ୍ତାରୁ ମୁକ୍ତି ଦେଇ ପାରିଥାନ୍ତା ତାହାହେଲେ କବି ମୁକ୍ତି ବିହୀନ ପରି ନିଜ ହୃଦୟର ଭ୍ରାତୃପ୍ରକାଶ କରି ଜଗତର ଆନନ୍ଦ ବଢ଼ାଇବାରେ ଆହୁର ସୁଯୋଗ ପାଇ ପାରିଥାନ୍ତେ ।

ତାଙ୍କୁ ପାଇଁ କେବଳ ଏ ଅଞ୍ଚଳ କାହିଁକି ସାର୍ବଭୂମିକ ଧନ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ।

ମହାରାଜା ରାଜେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ସିଂହ ଦେଓ

ପ୍ରଜାବହଳ ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କ ପାଟଣାକୁ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଅମୂଲ୍ୟ ଦାନ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ।

ନିଜର ଔରମଜାତ ପୁତ୍ର ନ ଥିବାରୁ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ନିଜର କନ୍ୟାଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେଓ ମହାରାଜାଙ୍କ ହିଅ

ସତେଇକେଲ ମହାରାଣୀଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ପିଲାଦିନରୁ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣଙ୍କ ସଦ୍‌ଗୁଣ ସବୁର ପରିଚୟ ମିଳିଥିଲା । ତାଙ୍କର ମଧୁର ବ୍ୟବହାର, ଅଜ୍ଞାନବର୍ଜିତା ଓ ବୁଦ୍ଧି ବିଚକ୍ଷଣତା ପ୍ରତ୍ୟାଶାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ବୃଦ୍ଧି କରୁଥିଲା ।

୧୯୨୪ ସାଲରେ ପ୍ରତ୍ୟାଶାଙ୍କର ଆକସ୍ମିକ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ବାରବର୍ଷ ବୟସରେ ତାଙ୍କର ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ କ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦିତ ହେଲା । ତାପରେ ସେ ୧୯୨୯ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଜମେର ମେଓ କଲେଜରେ ପାଠ ପଢ଼ିଥିଲେ । ଭାରତର ସମସ୍ତ ରାଜକୁମାର କଲେଜମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ୧୯୨୯ ସାଲରେ ସେ ଡିପ୍ଳୋମା ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ୍ କରିଥିଲେ । ସେ କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ତାଙ୍କ ଚରଣ, ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁଣ ଦେଖି କହିଥିଲେ ଯେ, ସେ ଚବିଶ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଗୁଣକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ଅଛନ୍ତି, ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ । ୧୯୩୧ ସାଲରେ ସେ ହଜାରିବାଗ କଲେଜ ଗୁଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ଆଉ ଏ ପାଶ୍ କରିଥିଲେ ।

୧୯୩୨ ସାଲ ଏପ୍ରିଲ ମାସରେ ପଢ଼ିଆଲା ମହାରାଜାଙ୍କର ଜେମାଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଶୁଭପରିଣୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଏହା ପରେ ବିହାର ଓଡ଼ିଶାର ଚରଣ୍ଡର ସାର ସିଂଟନ୍ ସାହେବ ୧୯୩୩ ସାଲରେ ଆସି ତାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଭାର ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ ।

ସେ ଦିନଠାରୁ ରାଜ୍ୟର ବିବିଧ ଭିନ୍ନତ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଥିଲା । ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ ଖାଲି ଜଣେ ଦେଓଧାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶ

ଅପେକ୍ଷା ଆଉ କେତେଜଣଙ୍କ ପରମର୍ଶରେ ରାଜ୍ୟର ଗୁରୁତର ବିଷୟମାନ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେଲେ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁସମ୍ପାଦିତ ହେବ । ତେଣୁ ସେ ତନିଜଣ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଗଠିତ ଶାସନ ପରିଷଦ ବା ମନ୍ତ୍ରଣା ସଭା ସ୍ଥାପନ କଲେ । ମହାରାଜା ନିଜେ ସେହି ମନ୍ତ୍ରଣା ସଭାର ସଭାପତି ଥିବାରୁ ଶାସନ ସଂପର୍କୀୟ ଗୁରୁତର ବିଷୟମାନଙ୍କରେ ତନିଜଣ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମିଳିତ ପରମର୍ଶ ପାଇବାର ସୁବିଧା ହେଉଅଛି ।

ଏ ମନ୍ତ୍ରଣାସଭା ବା କେବିନେଟ୍‌ରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମେମ୍ବର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଲଲା ରାଜ କନ୍ତୁଆର, ଉନ୍ନତ ବିଭାଗ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ-ଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ସିଦ୍ଧି ବିଭାଗର ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସାହାଣୀ ଅଟନ୍ତି । ଆଉ ତହିଁର କର୍ମସଚିବ ବା ସେକ୍ରେଟରୀ କୁମାର ରଣେନ୍ଦ୍ରପ୍ରତାପ ସିଂହ ଅଟନ୍ତି ।

ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଉନ୍ନତ ପ୍ରତି ମହାରାଜାଙ୍କର ସର୍ବଦା ଗାଈର ଦୃଷ୍ଟି ଥାଏ । ତେଣୁ ସେ ଏକ୍ସପେର ବା ରଞ୍ଜିତରଣୀ ବିଭାଗ (ଆଖି ଡାକ୍ତରଖାନା) କୁଷ୍ଠବିଭାଗ, ପାଗଳ କୁକୁର ଓ କୁଲିହାଆଦିଙ୍କ କାମୁଡ଼ାର ଚିକିତ୍ସା ବିଭାଗ ଓ ପ୍ରସୂତଶାଳା ଖୋଲି ଅଛନ୍ତି । ଏହା ବାହାରେ ଆୟୁର୍ବେଦ ବିଭାଗ ଖୋଲିହେବା ଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟବାସୀ ପ୍ରଜାଙ୍କର ବିଶେଷ ସୁବିଧା ହୋଇଅଛି । ଶିକ୍ଷା ଦେଶ ଉନ୍ନତର ମୂଳ ଜାଣି ତାଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ଅନେକ ଛାତ୍ର ବୃତ୍ତି ପାଇ ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗରେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଦେଶ ବିଦେଶକୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି । ଉପଯୁକ୍ତ ଛାତ୍ର ବାଛିବା ପାଇଁ ବୃତ୍ତିନିର୍ବାଚନ ସଭା ବୋଲି ଗୋଟିଏ ସଭା ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି ।

ଗୋଧନ ପ୍ରଜାକୁଳର ପ୍ରକୃତ ଧନ ଜାଣି ତହିଁର ଉନ୍ନତପାଇଁ ବଲ୍ଲଙ୍ଗିରରେ “ବ୍ୟାପ୍ତପୁତ ଶାଳା” ଖୋଲି ଯାଇଅଛି । ସେଠାରେ

ଗୋରୁର କିପରି ଯନ୍ତ୍ର ନିଆଯାଇ ପାରେ ତହିଁର ଅଦର୍ଶ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଉଅଛି । ସେ ସ୍ଥାନର ଦୁର୍ଗପବନ ଗାଈ ଓ ହଳ-ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବଳଦଫଣ୍ୟା ଷ୍ଟେଟ୍ ମଧ୍ୟରେ ବଢ଼ାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ବିନାମୁଲ୍ୟରେ ଷଣ୍ଢ ବୃତରଣ କରାଯାଉଅଛି । ଗାଈ, ବଳଦ-ପ୍ରଭୃତି ପଶୁଙ୍କର ଚିକିତ୍ସାପାଇଁ ସୁବୁଦ୍ଧ ନୂତନ ପଶୁ ଚିକିତ୍ସାଳୟ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି ।

ଲୋକେ ନିଜ ପୁରୁଷୋତ୍ତମାନଙ୍କର କଥାସବୁ ଜାଣି ନିଜ ନିଜର ଦୋଷମାନ ଗୁଡ଼ିକାକୁ ଯନ୍ତ୍ରକର, ସୁଗୁଣ ଦେଖି ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟ ଅର୍ଜନକର ପାରିବେ ବୋଲି ବଲଙ୍ଗିରରେ “ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ବିଭାଗ” ଖୋଲି ଯାଇଅଛି । ଏ ବିଭାଗ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପବସ୍ତୁ, ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥାଦିର ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ “ମିଉଜିୟମ୍” ମଧ୍ୟ ଖୋଲି ଯାଇଅଛି ।

ଆହୁରି ସମବାୟ ବିଭାଗ, କୋଶଳ ଉନ୍ନତ କମ୍ପାନୀ ଓ ଶିଳ୍ପ କମ୍ପାନୀ ତାଙ୍କ ଓଡ଼ିଆକୁଳର ବ୍ୟବସାୟିକ ଓ ଅର୍ଥିକ ଉନ୍ନତ ପ୍ରତି ପ୍ରଗତି ଯନ୍ତ୍ର କରୁଥିବାର ପରିଚୟ ଦିଏ ।

ପ୍ରଜା ନିଜର ଦାୟିତ୍ବ ଉପଯୁକ୍ତରୂପେ ଅନୁଭବ କରି ନିଜ ଉନ୍ନତରେ ମନୋନିବେଶ କରିବେ ବୋଲି ସେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଜମି ଶରଦ ବିକି ସବୁ ଓ ଜମି ଉପରେ ଥିବା ଗଛର ବ୍ୟବହାର ସବୁ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ତା ବାହାରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ପଞ୍ଚାୟତ ଓ ବଲଙ୍ଗିର ମ୍ୟୁନିସିପାଲ୍ଟି ମଧ୍ୟ ଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି ।

ଗ୍ରାମର ପଞ୍ଚାୟତମାନେ ରସଦ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଶେଷ ବସିଛି ସେ ଟଙ୍କାକୁ ନିଜ ଭିତ୍ତି ଅନୁସାରେ ଗ୍ରାମର ଉନ୍ନତ ପାଇଁ ଖର୍ଚ୍ଚ

କରି ପାରିବେ ବୋଲି ଆଉ ଛେଟିଆ ଛେଟିଆ ମୋକଦ୍ଦମାମାନ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରି ପାରିବେ ବୋଲି ସେ ଆଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

ଜଳକଷ୍ଟ ନିବାରଣ ପାଇଁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ସରକାର ଅନେକ ବନ୍ଧ ଖୋଳାଉଅଛନ୍ତି, ଆଉ ମଧ୍ୟ ଜମି-ଭରତ ପାଇଁ ବନ୍ଧ ଖୋଳାଇବାକୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଶହ ଶହ ଟଙ୍କା ରଖି ଦେଉଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ କୃଷି-ସମ୍ବଳରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ବଲ୍ଲଙ୍ଗିରରେ 'କୃଷି-ବିଭାଗ' ଖୋଲିଅଛନ୍ତି ।

କାବ୍ୟ, କବିତା ଓ ନାଟକ ଲେଖକମାନେ ମହାରାଜାଙ୍କଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ ପାଉଅଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ମହାରାଜାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ରସିକତାର ମଧ୍ୟ ପରିଚୟ ମିଳେ ।

ରାଜ୍ୟବାସୀ ଲୋକଙ୍କର ଯେପରି ସବୁ ବିଷୟରେ ଭଲତା ହେବ ସେଥିପ୍ରତି ମହାରାଜା ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହଦେଓ ସର୍ବଦା ଜାଗ୍ରତ ।

ଭଗବାନ ତାଙ୍କୁ ଦୀର୍ଘଜୀବନ ଦିଅନ୍ତୁ ଯେପରି କି ତାଙ୍କର ପାଟଣୀର ସର୍ବବଧି ଭଲତା-ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରକୃତରେ ସଫଳ ହେବ ।

